

HETEDIK FEJEZET

BEVEZETÉS A NEMZETKÖZI ADÓJOGBA

I. A nemzeti és a nemzetközi jog viszonya

A kereskedelem nemzetközivé válásával, a verseny kiszélesedésével szükségessé vált olyan nagyobb igazgatási egységek megszervezése, amelyek a nemzetközi piacokon már nemcsak egy ország, hanem egész régiók közös érdekét tudják érvényesíteni és versenyképességét növelni. Ugyanakkor az államnak, mint alapvető közigazgatási egységnek - a szerepe is megmaradt, sőt bizonyos területeken még inkább megerősödött. Az állam esetében az adózás egyrészt a kiadások szükséges pénzügyi fedezetének megteremtésére szolgál, másrészt - az adózás gazdasági, újraelosztási funkcióján keresztül - a kívánt gazdasági modell megvalósításának elősegítésére. A nemzetközi szervezetek, illetve a nemzetek különféle gazdasági tömörülései is az államok által beszedett adókból nyerik pénzügyi alapjaikat, és a nemzetközi újraelosztási rendszereken keresztül hatnak vissza a gazdasági folyamatokra. A gazdasági folyamatok nemzetközivé válását az adójog csak részlegesen követte. Emiatt a nemzetközi ügyletekre gyakran egyszerre több ország adótörvényei is érvényesíthetők voltak, ez pedig kettős adózáshoz vezetett.

1. A belső pénzügyi szuverenitás a nemzeti adójog alapja

A nemzeti adóztatás, az országok adó kivetési joga, az országok belső pénzügyi szuverenitásán alapszik, azon a nemzetközi jogi elven, hogy minden országnak joga van saját jogrendszerének kifejlesztésére, illetve kötelező érvényű szabályok bevezetésére. Ennek keretében minden országnak joga van ahhoz, hogy adók kivetésével szabályozza az országban folyó gazdasági tevékenységeket. Mivel a nemzeti adó kivetési jogok korlátlan alkalmazása, és ennek következtében a kettős adózás, egyre inkább a nemzetközi kereskedelem gátjává vált, szükségessé vált a belső pénzügyi szuverenitás önként vállalt korlátozása. Ez az önként vállalt korlátozás fejeződik ki az adóegyezményekben, jogsegély egyezményekben és egyéb nemzetközi adójogi egyezményekben, amelyek a nemzetközi adójog alapját képezik.

Általánosan elmondható, hogy egy adott ország törvényei csak az ország területén belül, illetve az ország állampolgáira érvényesek, azt más országok nem kötelesek elismerni vagy alkalmazni. Nemzetközi megállapodás híján például a hazai bíróság nem kényszerítheti ki egy más ország joga szerinti döntés érvényesítését, nem továbbíthat információt külföldi adóhatóságoknak és nem dönthet egy másik ország jogrendszere alapján. Természetesen az országok nemzetközi egyezmények keretében megállapodhatnak ilyen irányú együttműködésben (ilyenek pl. a jogsegély egyezmények és az információcsere egyezmények). Elméletben tehát az országok adóztatási jogát csak a nemzetközi vagy viszonzási gyakorlat korlátozza.

Az elméleti korlátokon kívül gyakorlati korlátok is állnak az adókivetés útjában. Például ilyen komoly gyakorlati korlátot jelenthet az adó behajthatósága. Ez a helyzet egy egyszerű példával illusztrálható: Egy külföldi befektető egy külföldi letétkezelő cégen keresztül magyar részvényeket vásárol, amelyek osztalékot fizetnek. A kibocsátónak a letétkezelő cég megküldi az illetőség igazolását. A kibocsátó országával kötött egyezmény szerint az alacsonyabb forrásadó mérték akkor alkalmazható, ha az osztalékban részesülő az osztalék haszonhúzója. (A haszonhúzó vagy gazdasági tulajdonos koncepciójával részletesebben a

befektetésből származó jövedelmek adóztatásánál foglalkozunk.) Sem az egyezmények sem a magyar törvények nem definiálják a haszonhúzó fogalmát, a magyar törvények szerint pedig az illetőségigazolás és a haszonhúzóság tényének állítása elegendő az egyezmény alkalmazhatóságának bizonyítására, a kifizető kezességvállalása is csak erre terjed ki. Amennyiben a külföldi osztalékban részesülő mégsem minősül haszonhúzónak, a magyar adóhatóság a külfölditől a forrásadó különbözetet csak akkor remélheti behajtani, ha az adott országgal jogsegély egyezmény van hatályban. Megjegyzendő, hogy akkor is problematikus a helyzet, ha a tényleges haszonhúzó országával hatályban lévő egyezmény megengedi az alacsonyabb mérték használatát. Ilyen esetben, ha a forrásadó nem ezen a mértéken került levonásra, a haszonhúzó, a nevére szóló forrásadó levonási igazolás híján a hazai mértékkel levonásra került forrásadót nem tudja visszaigényelni, és igazát csak nemzetközi jogi úton érvényesítheti.

2. A nemzeti és a nemzetközi adójog kapcsolata a jövedelmek adóztatása során

Az adóztatási jog gyakorlása során az országok néhány nemzetközileg elismert és alkalmazandó adóztatási elvet követnek. Az egyes országok azon az alapon vetnek ki adót egy bizonyos jövedelemre, mert

a) *a jövedelem tulajdonosa az illető ország állampolgára vagy ott belföldi illetőséggel bír, vagy*

b) *a jövedelem forrásául szolgáló tulajdon az ország területén található, illetőleg*

c) *a jövedelmet termelő gazdasági tevékenységet az ország területén végzik.*

Az elsőnek említett elvet az **illetőség elvének**, a másik két elvet együttesen **területi** vagy **forrás elvnek** is nevezik. A különféle elvek külön-külön és együttesen is alkalmazhatók. Például Franciaország a jogi személyek által szerzett profit adóztatásában alapvetően területi elvet követ (vagyis az országban termelt profitot megadóztatja, míg a külföldön szerzett profitra adómentességet nyújt), ugyanakkor a magánszemélyek adókötelezettségét az illetőségük határozza meg. Nemzetközi ügyletek esetén, mint azt már említettük, több ország nemzeti joga szerint is kivethető adó ugyanarra az ügyletre. A nemzeti jogok párhuzamos alkalmazásából eredő többszörös adóztatás bemutatására álljon itt az alábbi példa.

Egy amerikai állampolgárságú magánszemély munkavállalás céljából három éve tartózkodik Magyarországon. Az illetőnek Írországon ingatlan tulajdona van, amelyet bérbe ad. A kérdés az, hogy melyik országnak és milyen indok alapján van joga a bérbeadásból eredő jövedelmet megadóztatni. Ha a fenti jogelveket tekintjük, akkor azt kell mondanunk, hogy mindegyik ország jogosan követelhet egy részt a jövedelemből. Az USA adóztatási joga az illető állampolgárságán alapul. Magyarországon a magánszemélyt, mint belföldi illetőségű magánszemélyt, az összes jövedelme alapján (beleértve a külföldi jövedelmeket is) terheli adófizetési kötelezettség. Írország adóztatási joga pedig az ingatlan írországi fekvésén alapszik. Amennyiben a fenti országok között nincs olyan egyezmény, amely az adóztatási jogot a kettős (illetve itt háromszoros) adózás elkerülése érdekében korlátozná, akkor a magánszemélyt fenti jövedelme után mindhárom országban adókötelezettség terheli.

A legtöbb ország az adóit az illetőség, illetve a jövedelem forrása alapján veti ki, így a kettős adóztatás leggyakrabban e két elv összeütközéséből fakad. Más szavakkal: a jövedelem tulajdonosát az egyik országban az illetősége miatt, a másik országban pedig a jövedelem forrása miatt terheli adófizetési kötelezettség.

Mint a fenti példákban is látható, nemzetközi tőke mozgás és jövedelemáramlás esetén az egyes országok korlátlan adóztatási jogából, illetve az adóztatás elveinek

különbözéséből fakadóan a jövedelmet többszörösen is megadóztathatják. Ezt a fajta kettős (többszörös) adózást nevezzük **nemzetközi kettős adózásnak**.

Kettős adózás természetesen nemcsak a nemzetközi jövedelemáramlás, hanem az országon belüli jövedelemáramlás során is kialakulhat. Például Magyarországon **belföldi kettős adózás** következik be a magánszemélyeknek kiosztott osztalék esetén, amelyet mind társasági adó, mind pedig személyi jövedelemadó-fizetési kötelezettség terhel. Amennyiben a kettős adóztatás ugyanazon személy ugyanazon jövedelmét sújtja (pl. a forrásországban kivetett forrásadó és az illetőség országában kivetett társasági adó), akkor **jogi kettős adózásról** szokás beszélni. Végül amennyiben nem ugyanaz a személy, de ugyanaz a jövedelem adózik kétszer (lásd az előző példát a magánszemély osztalékának adókötelezettségéről), akkor **gazdasági kettős adózásról** beszélhetünk. Megjegyezzük, hogy kettős adózás nem csak a jövedelemadóztatás területén fordulhat elő, bár a fejezetben leírt adóegyezmények csak az előbbi területen előforduló kettős adózás elkerülését tűzik ki célul. A közvetett adók területén különösen sokszor fordul elő kettős adózás. Termék import esetén például az ÁFA alapja a vámokkal, vámkezelési illetékekkel és más kötelező jellegű befizetésekkel növelt vámérték, vagyis az ÁFA a vámon magán is kivetésre kerül. Amennyiben az importáló a termék végfelhasználója vagy azt ÁFA mentes értékesítéshez használja, akkor az így kivetett ÁFA végleges adókötség.

Az adóegyezmények általában a nemzetközi jogi kettős adózás csökkentését tűzik ki célul, de néhány esetben a nemzetközi gazdasági kettős adózás elkerülésére is megállapítanak szabályokat. Nagyon fontos megjegyezni, hogy az egyezményekben az országok önkéntesen korlátozzák adóztatási jogukat. Mivel az egyezmény a felek kompromisszumán alapszik, néhány esetben az adott jövedelem nem kerül el teljesen a kettős adózást, csak annak mértéke mérséklődik.

A nemzetközi kettős adózás elkerülésére (csökkentésére) mind a belföldi jogintézmények, mind a nemzetközi jog eszközei nyújtanak lehetőséget. Az egyes országok belföldi jogszabályaikban a külföldi forrású jövedelmek adóztatását egyoldalúan korlátozhatják. Az adóegyezmények kétoldalú, míg más nemzetközi szintű jogszabályok (pl. az Európai Közösség irányelvei) többoldalú önkéntes korlátozásokat valósítanak meg.

A belföldi jog és a nemzetközi jogszabályok egy adott jövedelem kettős adózását eltérő módokon próbálhatják meg elkerülni. Annak érdekében, hogy a ténylegesen alkalmazandó módszert meghatározhassuk, néhány alapvető nemzetközi adózási elvet kell figyelembe vennünk.

A talán leglényegesebb elv a **nemzetközi jogszabályok elsődlegessége** a hazai jog fölött. Amennyiben egy adóegyezmény a belföldi jogtól eltérően rendelkezik, akkor az egyezmény rendelkezései az irányadóak. Azt azonban minden esetben meg kell vizsgálni, hogy az adott ügylet és az adott adófizető az adóegyezmény hatálya alá esik-e, illetve, hogy nincs-e valami olyan korlátozás, amely az egyezmény alkalmazhatóságát kizárná. Ilyen korlátozások találhatók például az USA legtöbb adóegyezményében. Ezek a korlátozások azt célozzák, hogyha az adott egyezmény kihasználásának a kizárólagos vagy majdnem kizárólagos célja adózási előnyök szerzése, akkor az egyezmény ne legyen alkalmazható, még akkor sem, ha az adóalany és az ügylet formálisan az adott adóegyezmény hatálya alá esne.

Egy másik lényeges nemzetközi adózási elv azt mondja ki, hogy **adóegyezmény nem keletkeztethet adókötelezettséget**. Ez annyit jelent, hogy amennyiben az adott ország joga az egyezmény által meghatározottnál kedvezőbb adóztatási feltételeket állapít meg, akkor a belföldi jogszabályt kell alkalmazni. Ez az eset áll fenn például akkor, amikor egy Magyarországgal kötött egyezmény a magyar

belföldi vállalkozás által kapott osztalék esetén a kettős adózást a beszámítás módszerével kerüli el, ugyanakkor a hazai jog szerint a kapott osztalék adómentes. A magyar társasági adó törvény a fenti két elvet a jogszabály részeként is megfogalmazza, míg más adótörvények általában nem tartalmazzak közvetlen szövegszerű utalást a fenti elvekre.

Az előzőkből következően az adókötelezettség, illetve az adóztatási jog hatályának meghatározásakor célszerű a forrásország, illetve a tulajdonos illetősége szerinti hazai jog előírásaiból kiindulni. Ezek után kell megvizsgálni, hogy alkalmazható-e valamilyen nemzetközi egyezmény a kettős adózás elkerülésére. Amennyiben létezik adóegyezmény a két ország között, akkor először azt kell eldönteni, hogy az adott ügylet és az adott jövedelemtulajdonos az egyezmény hatálya alá esik-e. Azt is el kell dönteni, hogy fennáll-e a kettős adózás ténye. Amennyiben a kettős adóztatás ténye fennáll, akkor meg kell vizsgálni, hogy a célország hazai joga, illetve az adóegyezmény, milyen módszert használ az adózás elkerülésére.

Az egyes országok nemcsak egyoldalúan, illetve kétoldalú egyezményekben korlátozzák adókiivetési jogukat, hanem nemzetközi szervezetek keretein belül is megállapodhatnak az adójog összehangolásában, többoldalú korlátozások vállalásában. Ezek a többoldalú megállapodások alkotják a nemzetek feletti jogot. A nemzetek feletti jog legkiterjedtebb rendszerével az Európai Közösség rendelkezik, ezért a nemzetek feletti jog felépítését az EK jogrendszerén keresztül szemlélhetjük.

3. Nemzetek feletti adójog - Az EU példája

1957-ben írta alá Belgium, Franciaország, Luxemburg, Németország, Hollandia és Olaszország az ún. Római Szerződést, amely az Európai Gazdasági Közösség alapító okirata. Célja egy egységes, közös piac megteremtése, a tagállamok piacainak harmonizálásán keresztül. Az egységes piactól a tagállamok Európa versenyképességének növekedését remélték és remélik a világpiacon. Az Európai Közösség célul tűzte ki a közös gazdaság harmonikus növekedését, folyamatos fejlődését és terjeszkedését más piacokon, a gazdasági stabilitás és az életszínvonal növelését, a tagállamok közötti viszony egyre szorosabbá tételét.

Az EK jogrendszere elsődleges és másodlagos közösségi jogból áll. Az **elsődleges jogba** az alapszerződések és hasonlóan alapvető elveket rögzítő szerződések (pl. a Maastrichti Szerződés) tartoznak. A **másodlagos jogot** alkotó jogszabályokat az EK szervezetei hozzák létre az elsődleges jogszabályok által delegált joguk alapján.

A másodlagos jogrendszeren belül a következő alapvető jogszabályfajtákat különböztetjük meg: határozatok, irányelvek, döntések, ajánlások és vélemények, valamint az egyezmények. A határozatok kötelező érvényűek és külön bevezetés nélkül alkalmazandóak az egyes tagállamokban. Az irányelvek céljukat tekintve szintén kötelező érvényűek a kormányokra nézve, azonban a bevezetés és az alkalmazás módját a tagállamok döntenek el. Az Európa Bizottság felelős azért, hogy a tagállamok az irányelveket megfelelően vezessék be. Az irányelvek a kihirdetésükkel lépnek életbe, továbbá az irányelvet minden államnak egy meghatározott időszak alatt be kell a hazai jogába vezetni. A döntések azokra nézve kötelezőek, akikre nézve hozták őket. Döntések útján vetnek ki például büntetést arra a tagállamra, amelyik megszegte valamelyik közösségi szabályt. Az ajánlások és vélemények nem kötelező erejűek, inkább a jogrendszer fejlődése következtében szükséges értelmezéseket, szándék-nyilatkozatokat adják meg. Az egyezmények (idetartoznak a tagállamok közötti adóegyezmények is), a tagállamok közötti bilaterális viszonyt szabályozzák bizonyos specifikus területeken. Az egyezményeket, szemben az irányelvekkel, az egyes országok parlamentjeinek kell elfogadniuk és beépíteniük a

hazai jogrendszerbe. Az EK határozatai, irányelvei nemzetek feletti, multilaterális viszonyokat szabályozó jogszabályok. Mint ilyenek, felette állnak a nemzetközi, bilaterális viszonyt szabályozó egyezményeknek. Amennyiben egy nemzetek feletti jogszabály, egy EK-irányelv, kedvezőbb adózási feltételeket állapít meg, mint egy kétoldalú adóegyezmény vagy a hazai jog, úgy az irányelv szabályai az irányadók.

Az Európai Közösségi Szerződés fő célját, a folyamatos és harmonikus fejlődést a "négy szabadság" elvének megvalósításával tervezi elérni. Ez az elv a termékek, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabad, korlátozások nélküli áramlását mondja ki a Közösségen belül. Ha a fenti elveket megpróbáljuk a gyakorlatba átültetni, elsőként azt kell megvizsgálni, miért is nem valósult még meg a szabad áramlás. A vizsgálatok azt mutatták, hogy a tőke, a munkaerő, a termékek és a szolgáltatások szabad áramlásának legfőbb akadálya a mozgással kapcsolatos költségekben keresendő. Ennek megfelelően a legfontosabb EK-irányelvek ezeket a költségeket próbálják csökkenteni vagy teljesen megszüntetni.

Milyen **adó típusú költségek** merülhetnek fel a tőke és a termékek vagy a szolgáltatások áramlása során? Elsőként mindjárt megemlíthetjük a befektetésből származó jövedelmeknek a forrásadók miatti kettős adózását. Ezek megszüntetésére alkotta az EK az anya- és leányvállalatok közötti adózással kapcsolatos irányelvet, valamint a kamattal és jogdíjjal kapcsolatos (időközben visszavont majd módosított szöveggel újra benyújtott) irányelveket. Annak érdekében, hogy egy vállalatcsoport a Közösség országaiban lévő tagvállalatainak, illetve telephelyeinek a veszteségeit és nyereségeit egymással szembe lehessen állítani, megszületett a javaslat a veszteségek figyelembevételével foglalkozó irányelvről. Az áruk és szolgáltatások szabad áramlását gátló forgalmi adók egységesítésével, az egységes belső piac megalkotásával az EK irányelveinek egész csoportja foglalkozik. Végül pedig a különböző értelmezésből adódó problémák megoldásának koordinálását tűzte ki célul az egyeztetési eljárásokról szóló multilaterális egyezmény. A következőkben a legfőbb irányelvek céljait és rendelkezéseit próbáljuk dióhéjban összefoglalni.

Az **anya-leányvállalati irányelv** fő célja, hogy megszüntesse az osztalékra kivetett forrásadókat, illetve, hogy magakadályozza a kapott osztalékok kettős adózását. Az irányelv kimondja, hogy az anyavállalat országa a leányvállalattól kapott osztalékot vagy nem adóztatja, vagy pedig lehetővé teszi a leányvállalat által fizetett adók teljes körű beszámítását. A forrásországban a más tagországbeli anyavállalatnak kiosztott osztalékot forrásadó nem terhelheti. Azt azonban az irányelv megengedi, hogy a leányvállalatban való részesedés megszerzésére fordított költségek levonhatóságát korlátozni lehessen. Ez a korlátozás azért lehetséges, mivel az osztalék az irányelv alkalmazása következtében adómentes jövedelem lesz, és mint ilyen, nem számolhatók el vele szemben költségek. A korlátozásnak olyan fontos következményei vannak, mint például az, hogy a részesedés megszerzésére felhasznált költségek kamata nem vonható le. Az irányelv csak a közösség valamelyik tagállamában belföldi illetőségű vállalatokra alkalmazható. Egy vállalat akkor tekinthető anyavállalatnak, ha egy másik vállalat részvényeinek vagy szavazati jogának legalább 25%-át birtokolja, és a részvények már legalább két éve a tulajdonában vannak.

Az **átalakulási, beolvadási irányelv** a Közösség vállalatainak adómentes összeolvadását, szétválását kívánja elősegíteni a közösségi szinten leghatékonyabb vállalati struktúra kialakítása érdekében. Ezért az irányelv megszünteti az átalakulásból adódó tőkenyereség adózását, megengedi tagországok között a tartalékok adómentes átcsoportosítását és a veszteségek elhatárolását. Az irányelv pontosan meghatározza azoknak az átalakulásoknak (fúzióknak és szétválásoknak)

a körét, amelyre az adómentesség vonatkozik. Az irányelv, ellentétben a vonatkozó magyar törvényekkel, nemcsak az eszközök és források egyesítésével és szétválasztásával foglalkozik, hanem a részvények cseréjén keresztül történő fúziókkal is. Mivel az egyesülések a közösségen belül kell hogy történjenek, de több tagországot is érinthetnek, ezért az irányelvben megfogalmazott egyesülés csak a beolvadó vállalat jogi értelemben történő megszűnését eredményezi, adózási szempontból telephelyet hagy hátra. Az egyesüléseknek és a szétválásoknak az irányelvben megfogalmazott alapvető formái a következők.

Egyesülés esetén:

- a) egy vagy több vállalat a teljes eszköz- és kötelezettségállományát átadja egy másik vállalatnak a másik vállalat által kibocsátott részvényekért cserében, vagy
- b) két vagy több vállalat közösen alapít egy új vállalatot, és a vállalatok teljes eszköz- és kötelezettségállományát az új vállalatnak adják át, vagy
- c) egy vállalat a teljes eszköz- és kötelezettségállományát átadja az anyavállalatának.

Az utóbbi kettő azonos a magyar értelemben vett összeolvadással és beolvadással. Az alapvető különbség abban van, hogy a magyar jog a vállalatok szintjén fogalmazza meg az egyesülést, a direktíva pedig a tulajdonosok szintjén definiálja azt.

Szétválás során egy vállalat az eszközeit és kötelezettségeit két vagy több vállalatnak adja át, az átvevő vállalat részvényeinek egy részéért cserébe.

Az eszközök átadásáról akkor beszélhetünk, ha egy vállalat legalább egy (de akár az összes) üzletágát eladja az átvevő vállalat részvényeiért cserében. Részvények cseréje akkor valósul meg, ha egy vállalat megszerzi egy másik vállalat részvénytöbbségét cserébe a másik vállalat tulajdonosai számára kibocsátott saját részvényért. A fenti ügyletek akkor adómentesek, ha minden részt vevő vállalat valamelyik tagállamban belföldi illetőségű, és az ügyletértéknek nem több mint 10%-a kerül készpénzben kifizetésre.

A forgalmi adókkal és az egységes piac megteremtésével foglalkozó irányelvek célja az, hogy elkerüljék a vámmal kapcsolatos adminisztratív kötelezettségeket, a vámvizsgálatokból eredő szállítási késedelmeket és az importot terhelő forgalmi adó finanszírozásának a szükségességét. Ennek érdekében megszüntették a Közösségen belüli határokat, és létrehozták az átmeneti áfa-rendszert. Az átmeneti rendszerben az áfát a termékbeszerzések után a beszerzés államában kell fizetni, és további eljárás a határoknál nem szükséges. A vámdokumentációt felváltotta egy negyedéves bevallási és egy havi statisztikai rendszer. A rendszer nem igazán hozott változást a szolgáltatások áfa-kötelezettsége tekintetében. Az eredeti tervek szerint az átmeneti rendszert napjainkra már fel kellett volna váltania a végleges közösségi formalmi adó rendszernek, amely az adót a fogyasztás helyén veti ki. Úgy tűnik azonban, hogy költségvetési okok miatt az új rendszer bevezetése egyelőre lekerült a napirendről. Ugyanakkor 2001 folyamán mind a közvetlen, mind a közvetett adózás területén számos új irányelv javaslat jelent meg, amelyek az e-kereskedelem adójogi vetületeivel foglalkozik.

Mint a fenti irányelvekből is látható, az EU jelentősen előre haladt a közvetett adók rendszerének harmonizálása terén, ugyanakkor a közvetlen adókkal kapcsolatos irányelvek vagy nem kerültek még megfogalmazásra, vagy az első javaslatok visszavonásra kerültek. Annak érdekében, hogy ezen a területen is történjen végre előre lépés, az Unió országai elhatározták, hogy részlegesen feladják a harmonizálás elvét, és megfogalmazznak egy olyan dokumentumot, amely a teljes harmonizálás helyett inkább a közvetlen adók rendszereinek a koordinálását célozza. A törekvést

több próbálkozás után 1997 végén koronázta siker, amikor a második Monti Jelentés ajánlásait elfogadták. A Jelentés három dokumentumot tartalmazott: a Nyereség Adóztatás Magatartási Kódexe (Code of Conduct for Business Taxation), a Megtakarítások Adóztatási Elvei és a Kamat és Jogdíj Forrásadó Kötelezettség Megszüntetésének Elve című dokumentumokat.

A **Code of Conduct** egyaránt tiltja a belföldi és külföldi illetőségű személyek közötti pozitív vagy negatív megkülönböztetést, így például az alacsony adómérték, a különféle adókedvezmények, különleges adóalap-megállapítási szabályok stb. alkalmazását. Fő célja az egyes országok **adórendszerei közötti verseny korlátozása**. Ennek érdekében az aláíró országok vállalják, hogy tájékoztatják egymást a meglévő, illetve bevezetésre kerülő főbb adózási intézkedésekről, nem vezetnek be olyan intézkedéseket, amelyek ellentétesek az adóztatási verseny korlátozásának céljával, illetve megszüntetik a jelenleg meglévő ilyen szabályokat. A dokumentum nem illeszkedik az EU eddigi jogrendszerébe, nem a szokásos úton került elfogadásra, és az egyes tagországok önkéntesen döntenek arról, hogy csatlakozni kívánnak-e a dokumentumban leírt elvek alkalmazásához. A két másik dokumentum alapján új irányelveket dolgoznak ki a közeljövőben.

A mai magyar adórendszernek számos eleme ellentétes a Code of Conduct elvárásaival. A nemzetközi dokumentum elfogadása várhatóan a társasági és helyi adó kedvezmények teljes megszűnéséhez fog vezetni.

II. Az OECD Modell Egyezmény

A nemzeti jogban - és a nemzetközi jogban is - történtek erőfeszítések az egyes országok adóztatási jogának önkéntes, közös megegyezésen alapuló korlátozására. Jelenleg már 2000-nél több olyan nemzetközi egyezmény van érvényben, amely a kettős adózás elkerülését célozza. Ezek az egyezmények azonban nagyon különbözőek az alkalmazott módszerek, az egyezmény hatálya vagy jogi státusa tekintetében. Például az adóegyezményeket az adott ország parlamentjének kell jóváhagynia, és törvényként vagy egyéb jogszabályként, hazai jogrendszerébe integrálnia, ellentétben az Európai Közösség irányelveivel.

Az adóegyezmények sokféleségének csökkentésére, és ezzel a hatékonyságuk növelésére egyes nemzetközi szervezetek, illetve egyes országok ajánlásokat, modell-egyezményeket dolgoztak ki. Hatását tekintve a legjelentősebb az **OECD** először 1955-ben közzétett, és azóta folyamatosan továbbfejlesztett modell-egyezménye. Mivel ezt a modellt a fejlett tőkeexportáló országokat tömörítő szervezet dolgozta ki, ezért az egyezmény elsősorban az ő érdekeiket tükrözi, hiszen az egyezmény legtöbb paragrafusában korlátlan adóztatási jogot biztosít az illetőség országának, míg a forrásország ilyen irányú jogát korlátozza. Ennek ellentételezéseként viszont a kettős adózást is az illetőség országában kell elkerülni. Az elvek pontosabb megértésének kedvéért érdemes végigkövetni az egyezmény rendelkezéseit, és megválaszolni azt a kérdést, hogy a forrásországnak milyen esetekben van korlátlan, illetve korlátozott adóztatási joga az egyes jövedelemfajták tekintetében.

Azért, hogy a fejlődő, tőkeimportáló országok érdekeit is kellő módon tükrözze a modell-egyezmény, és a forrásországnak nagyobb adóztatási jogot biztosítson, 1980-ban az ENSZ is kidolgozta a maga ajánlásait. Az **ENSZ Modell Egyezmény** jórészt az OECD-ajánlásokon alapszik, azonban egyes esetekben a forrásországok számára kedvezőbb szabályokat állapít meg (pl. tágabb lehetőséget ad egyes tevékenységek telephelyként történő adóztatására, illetve adóbeszámítást tesz

lehetővé egyes olyan esetekben is, amikor a forrásországban az adó ténylegesen nem kerül megfizetésre).

Néhány ország, így pl. az **USA** is, kidolgozta a maga modell-egyezményét. Ez alapvetően az OECD-elveket követi, de ugyanakkor tükrözi az USA különvéleményét is bizonyos kérdésekben (pl. az USA nemzeti jogának elsőbbségét az egyezmény szabályaival szemben az állampolgárok adóztatása során). A legtöbb OECD-országnak van saját modell-egyezménye, azonban ezek az egyezmények nem igazán térnek el az OECD-modellről, hanem inkább az adott ország egyezménykötési politikáját fejezik ki, illetve rögzítik a követni kívánt szabályokat, olyan esetekben, amikor az OECD Modell Egyezmény többféle megoldási lehetőséget kínál. Mivel az európai országok alapvetően az egyezményt használják mintának, ezért a továbbiakban ennek az egyezménynek az előírásaival foglalkozunk részletesebben, így ezután az „egyezmény” kifejezés az **OECD Modell Egyezményt** jelöli. Magyarország 1996-tól tagja az OECD-nek. A belépés során megvizsgálta és elfogadta a már meglévő ajánlásokat, így a Modell Egyezményt is. Magyarországnak az egyes paragrafusokkal szemben kifejezett fenntartásait a konkrét rendelkezéseknél tárgyaljuk.

1. Az OECD Modell Egyezmény bevezető rendelkezései

Mint azt már említettük, minden esetben azt kell először eldönteni, hogy az adott egyezmény alkalmazható-e az adott személy adott területen szerzett, adott típusú jövedelmére kivetett adókra. Mindezt az **egyezmény személyi, területi hatálya**, valamint az egyezmény által „fedett” adók felsorolása határozza meg.

Az adóegyezmény csak olyan személyekre alkalmazható, akik a szerződő országok valamelyikében **belföldi illetőséggel** bírnak. Az illetőségre az egyezmény nem ad meghatározást, hanem az adott országokban használt definíciót rendeli használni. A belföldi illetőség meghatározása az egyes országokban igen különböző lehet. Egy cég illetőségét például meghatározhatja a bejegyzés helye, a stratégiai, illetve a mindennapi irányítás helye, valamint az, hogy a cég mely ország törvényei szerint került bejegyzésre. Magánszemélyek esetén az illetőséget legtöbbször az állandó tartózkodási hely, az életvitel központja vagy az állampolgárság határozza meg.

Arra az esetre, ha az egyezmény-országok (azaz az egyezmény aláírói) az illetőséget különbözőképpen állapítják meg, az egyezmény sorrendiséget határoz meg. Például magánszemélyek esetén az elsődleges szempont az **állandó lakóhely**. Ha ez alapján az illetőség egyértelműen nem határozható meg, akkor a **szokásos tartózkodási hely**, majd az **életvitel központja**, végül az **állampolgárság** következik. Amennyiben az illetőség a fenti szabályok alapján még mindig nem határozható meg egyértelműen, akkor a két ország illetékesei közösen döntenek el a kérdést. Amennyiben az illető természetes vagy jogi személy a szerződő országok egyikében sem belföldi illetőségű, akkor az egyezmény előírásai az általa szerzett jövedelmekre nem alkalmazhatók (tehát adóztathatók a nemzeti jog szerint).

Vegyünk például egy olyan angol magánszemélyt, akit az anyavállalat Magyarországra küldött, hogy az itteni regionális központból irányítsa a kelet-európai beruházási programjukat. A magánszemély a fizetését az anyavállalattól kapja, és idejét három kelet-európai ország között osztja meg egyenletesen. A kérdés az, hogy az angliai munkáltató által fizetett bér milyen előírások alapján és hol adóztatható.

Tegyük fel, hogy az összes érintett országban a belföldi illetőség megszerzéséhez legalább fél éves ott-tartózkodás szükséges, ezért a magánszemély sehol sem lesz belföldi illetőségű, így egyetlen egyezmény előírásai sem alkalmazhatók. A magyar szja-törvény szerint belföldi forrású az a jövedelem, amely Magyarországon végzett

tevékenységből származik, így a példánkban szereplő jövedelem egyharmada Magyarországon adóköteles lesz. Megjegyezzük, hogy amennyiben a magánszemély Angliában belföldi illetőségű lenne, akkor az angol-magyar adóegyezmény hatálya alá tartozna. Ebben az esetben az egyezmény felülbírálná a magyar jogot, és az angol munkáltató által fizetett bért csak Anglia adóztathatná meg.

Hasonló példát hozhatunk a vállalkozásokra is. Legyen adott egy ír vállalat, amely a termékeit Magyarországon egy leányvállalatán keresztül adja el. Az anyavállalat teljesen meghatározza a leányvállalat működési stratégiáját, az eladható termékek körét és volumenét, és az anyavállalat nevezi ki a leányvállalat felső vezetőit. A vállalat mindennapi irányítását ezek a felső vezetők végzik, ők gyakorolják a munkáltatói jogokat a vállalat többi dolgozója felett. A leányvállalat Magyarországon van bejegyezve. Az ír szabályok szerint egy vállalat illetőségét a stratégiai irányítás központja határozza meg, tehát a magyar leányvállalat adózási szempontból Írországból belföldi illetőségűnek minősül. Ugyanez a vállalat Magyarországon is belföldi illetőségű lesz, mivel itt van a székhelye, és Magyarországon van bejegyezve. Létezik ugyan a két ország között adóegyezmény, de ez nem oldja meg a problémát, mivel az egyezmény csak a tényleges irányítás helyéről beszél, mint meghatározó szabályról, de arra nem tér ki, hogy vajon ez a stratégiai vagy a mindennapi irányítást jelenti-e.

Az illetőség meghatározásánál problémát jelenthetnek még a személyi egyesülés típusú társaságok (pl. közkereseti társaságok). Magyarországgal ellentétben a legtöbb országban a személyi egyesülés típusú társaságok nem alanyai a társasági adónak, hanem a partnerek a társaságból származó bevételeket és költségeket, mint vállalkozási jövedelmet számítják hozzá a személyi jövedelemadó alapjához (egy kicsit ahhoz hasonlóan, mint nálunk az egyéni vállalkozók esetében). Emiatt a közkereseti társaság nem biztos, hogy abban az országban belföldi illetőségű, ahol be van jegyezve. Például egy az USA-ban bejegyzett közkereseti társaság jövedelmére, amelynek a tagjai német magánszemélyek, nem lehet az amerikai-magyar adóegyezményt alkalmazni, mivel a társaság az USA-ban nem belföldi illetőségű. Ilyen esetben a jövedelemre a német adóegyezmény lesz irányadó, az USA pedig a társaságot úgy tekinti, mint a partnerek USA-beli telephelyét.

Egyre nagyobb hangsúlyt kap az egyezmények használatának további korlátozása annak érdekében, hogy azokat ne lehessen adó elkerülésre felhasználni. Az USA és a többi OECD tagország ebben a kérdésben hasonló alapelveket, de eltérő irányú stratégiát követ. Míg a modell egyezmény azt javasolja, hogy bizonyos körülmények megléte esetén az adófizetőt zárják ki az egyezmény alkalmazásából, addig az USA az egyezmény alkalmazhatóságát minden esetben vizsgálja és az illetőségen kívül további feltételekhez köti. A tesztek minkét esetben az adófizető tényleges adófizetési kötelezettségét, a tulajdonosok illetőségét, az adott országban végzett gazdasági tevékenység jellegét vizsgálják.

Az egyezmény területi hatálya azt határozza meg, hogy az ország fogalmába mely földrajzi területek tartoznak bele. Például Nagy-Britannia fogalma az angol adóegyezmények értelmében nem tartalmazza a Csatorna Szigeteket (bár azok közigazgatásilag Anglia részei). Ez a kettős státus egyrészt lehetővé tette, hogy a szigeteken adóparadicsomokat alakítsanak ki, másrészt viszont kizárja a forrásország adóztatási jogának korlátozását az egyezmény alapján. A legtöbb egyezmény, és nagyon sok nemzeti jog is, kifejezetten tiltja adóelőnyök nyújtását adóparadicsomból származó vagy oda irányuló jövedelmekre, sőt büntető jellegű szankciókat állapít meg. (Lásd például a magyar társasági adó törvényben a 10

százaléknál alacsonyabb társasági adókulcsot alkalmazó és Magyarországgal kötött adóegyezménnyel nem rendelkező országokból történő kifizetések adómentességének a megvonása.)

A területi hatálynak jelentős szerepe van a kontinentális talapzattól történő nyersanyag-kitermelés esetén is. Általában az adóegyezmények területi hatálya a felségvizek határáig terjed.

A kettős adózás elkerüléséről szóló egyezmények csak azokra az adókra vonatkoznak, amelyeket az egyezmény tételesen felsorol. Mint az adóegyezmények címe is mutatja, hatályuk a tőke- és a jövedelemadókra terjed ki, de nem terjed ki például a forgalmi vagy az örökösödési adókra.

Ezekre az adónemekre az országok külön egyezményeket köthetnek, bár ezek az egyezmények jelenleg közel sem annyira elterjedtek, mint a kettős adóztatásról szólók. Az egyezmények nem mindig foglalják magukban a tartományi és a helyi adókat sem. Mivel az egyezmények egy bizonyos időpontban köttetnek, és mivel az adónemek időnként változhatnak, az egyezmények alkalmazhatók azokra az adókra is, amelyek az egyezménykötés időpontjában még nem léteztek, de tartalmukat, funkciójukat, pénzügytani természetüket tekintve a felsorolt adókhoz hasonlóak. Erre a legkézenfekvőbb példaként a magyar községfejlesztési hozzájárulás és a helyi iparüzési adó példáját lehetne felhozni. Számos egyezményünk (például a svájci-magyar vagy az angol-magyar egyezmény) tárgyi hatálya kiterjed a helyi adókra, amelyek között az egyezmény megkötésekor hatályban lévő községfejlesztési hozzájárulás is szerepel. Ehhez az adónemhez a jelenlegi szabályozásban legközelebb az iparüzési adó áll. Mindkét adónak más azonban a filozófiája, és egyik sem mondható klasszikus jövedelemadónak. A jelenlegi, nem kötelező érvényű, iránymutatások szerint nem esik az iparüzési adó a korábban kötött magyar egyezmények hatálya alá. Az iránymutatások ellenére sem egyértelmű azonban a jogszerű helyzet. Az adó mellett szóló érv lehet, hogy a jogalkotó szándéka bizonyíthatóan az egyezménynek a helyi adókra való kiterjesztése volt (a tárgyi hatályban szerepel az akkor létező többi helyi adó, így például a házadó, a házértékadó és a telekadó is). Ellene szólhat, hogy az iparüzési adó nem nyereségadó, hanem, bár jövedelemadónak is mondható, inkább a hozzáadott értékhez köthető. Ugyanakkor az, hogy az egyéb helyi adók is az említett egyezmények hatálya alá tartoznak, jelzi, hogy a tárgyi hatály jóval túlmutat a jövedelemadók körén. Az értelmezés nem csak időben, hanem az országok között is változhat. Az angol adóhatóság például az előbb említett iparüzési adót a magyar állásponttól függetlenül az egyezmény alá tartozónak tekinti és emiatt a fizetett adó angliai beszámítását is lehetővé teszi.

Az egyezmények a nemzeti jog részévé válnak, ezért alkalmazhatóságuk elsősorban ahhoz kötött, hogy az egyezményt elfogadó jogszabályok a szerződő országokban mikor lépnek hatályba. Mivel az egyezményt először mindkét országban el kell fogadni, majd erről a másik felet értesíteni kell, az egyezmény életbe lépésének dátuma gyakorlatilag sohasem egyezik meg a hatályba lépés dátumával. Az egyezmény ezen túlmenően, megállapíthat eltérő dátumokat az egyes adónemekre is. (Például a forrásadókra az egyezmény szabályai az életbe lépés dátumától kezdődően alkalmazhatók, ugyanakkor profit típusú adók esetén az egyezmény hatálya általában az életbe lépést követő első év.)

Mivel magukat a modell-egyezményeket is állandóan továbbfejlesztik, továbbá az egyes paragrafusok értelmezése is változhat az idők során, külön problémát vet fel, hogy egy adott esetben mikori állapot szerint kell az egyezményt értelmezni és alkalmazni. Például egy bizonyos rendelkezés esetében vajon az egyezménykötés

idejében elfogadott értelmezést kell alkalmazni, vagy inkább a jelenlegi értelmezés a meghatározó.

A fejlődés során **megváltozott elvek** közül példaként emelhetjük ki a nem önálló tevékenységből származó jövedelmek forrásországbeli adóztatása szempontjából döntő fontosságú, úgynevezett **183 napos szabályt**. A régebbi egyezmények azt vizsgálták, vajon a magánszemély az adóévben 183 napot az illető országban töltött-e, az újabbak azonban a 183 napos feltételt bármely egybefüggő 12 hónapos időszakra vonatkoztatják. Egy másik olyan pont, ahol alapvetően megváltozott a modell-egyezmény álláspontja, a **tárgyi eszközök bérbeadásából származó jövedelem**. Míg régebben ezt a jövedelmet egyértelműen a jogdíj típusú jövedelmek közé sorolták, 1992 óta a bérleti díjat mint üzleti tevékenységből származó jövedelmet tárgyalja a modell-egyezmény. Az egyezmények sokféle fogalommal operálnak, ugyanakkor csak néhány lényeges fogalmat definiálnak. A leglényegesebb az illetőség, a telephely, a vállalat, a személy és a kompetens hatóságok egyezményben használt fogalmának részleges vagy teljes meghatározása.

Azokban az esetekben, ahol az egyezmény nem ad meghatározást, az illető országok hazai jogának a meghatározásait kell használni. Az egyezmény néhány esetben meghatározza, hogy melyik ország joga szerint kell az adott fogalmat értelmezni. (Például az osztalék fogalmát csak részben definiálja az egyezmény, egyéb esetekre pedig annak az országnak a jogát tartja irányadónak, ahol az osztalékot fizető cég belföldi illetőségű.) Más esetekben mindkét ország a saját joga szerint értelmezheti az adott fogalmat, ez pedig eltérő értelmezésekhez is vezethet. Ilyen esetekben a kompetens hatóságoknak kell megkísérelni a közös értelmezést. Ha ez nem sikerül, annak gyakran az adózó látja kárát. Klasszikus példa annak a svájci illetőségű, de Németországban dolgozó igazgatónak az esete, aki nyugdíjba vonulása alkalmából egy aranyszobrot kapott a cégtől ajándékba. Svájc és Németország között ugyan van érvényes adóegyezmény, mégis mindkét ország magának követelte a korlátlan adóztatás jogát. Németország ugyanis a szobrot munkaviszonnyal összefüggésben kapott jövedelemnek tekintette, míg Svájc ajándéknak minősítette. Mivel az egyeztető eljárás nem hozott eredményt, mindkét ország kivetette az adót.

2. A különféle jövedelmek adóztatása az OECD Modell Egyezmény szerint

Mint már említettük, az egyezmények a forrás- és az illetőség-országok adókivetési jogának korlátait állapítják meg. Az egyes jövedelemtípusokra más-más szabályok az irányadóak. Ezért az egyezmény alkalmazhatóságának megállapítása után a **jövedelem típusát** kell megállapítani. Erre azért van szükség, hogy meghatározhassuk a vonatkozó paragrafust. Ezért az alábbiakban a Modell Egyezmény adóztatási szabályait jövedelemtípusok, illetve a hozzájuk kapcsolódó adóztatási elvek szerint fogjuk áttekinteni.

Először azoknak a jövedelmeknek az adózását tekintjük át, amelyek esetében a forrásország adókivetési joga nem korlátozott. Ezek közé tartoznak például a **vállalkozási tevékenységből** és az **önálló tevékenységből** származó jövedelmek.

- Az általános elv szerint a vállalkozási tevékenységből származó jövedelmek csak az illetőség országában adóztathatók, kivéve, ha egy másik országban lévő telephelyen végzett tevékenységből származnak. A telephelynek betudható jövedelmeket a telephely országa is korlátozás nélkül adóztathatja. Az adóegyezmény meghatározza a telephely fogalmát, és ez a meghatározás eltérhet a hazai jog telephely definíciójától. A telephely adójogi értelemben nem egy

vállalkozási forma, hanem egy adózási kötelezettség megléte. Ennek alapja az a kérdés, hogy vajon az adott országban végzett vállalkozási tevékenységről van-e szó, vagy pedig az adott országgal folytatott kereskedelemről. Ennek a kérdésnek az eldöntése látszólag egyszerű, mégis ez számít az alkalmazott nemzetközi adójog egyik legnehezebb problémájának. Gondoljunk például arra, hogy egy bonyolult gépet alkatrészenként importálnak, majd a helyszínen szerelnek össze. Vajon ez a tevékenység az összeszerelés országában egyszerűen import gépbeszerzés (kereskedelem) vagy egy gépnek import alkatrészekből történő előállítása (vállalkozási tevékenység)? Szolgáltatások esetén még bonyolultabb lehet annak eldöntése, hogy a szolgáltatást „importálták-e”, vagy pedig az illető országban nyújtották. Az egyezményekben a telephelyek meghatározása mindig több részből áll: általános meghatározásból, példászerű felsorolásból, a kivételek felsorolásából és speciális szabályokból.

A Modell Egyezmény meghatározása szerint a **telephely olyan állandó üzleti létesítmény, amelyen keresztül részben vagy egészben üzleti tevékenységet végeznek**. Ennek a meghatározásnak két fontos eleme van. Először is, egy állandó üzleti létesítményről van szó, ahol az állandóság mind földrajzi, mind időbeli értelemben értendő. Földrajzi értelemben egy létesítmény állandó, ha tartósan egy fix földrajzi ponthoz köthető. Ez lehet egy bérelt helyiség, szállodai szoba, vagy akár egy állandóan rendelkezésre álló íróasztal is. Az időbeli állandóság mindig a tevékenység jellegétől függ. Például egy vándorcirkusz esetében a Magyarországon két hónapra felállított sátor is állandó helynek minősülhet. A második lényeges elem, hogy üzleti (vállalkozási) tevékenységről van-e szó, és ezt a tevékenységet a telephelyen keresztül folytatják-e. Például, ha egy leányvállalat licencs terméket gyárt, és az anyavállalat egy dolgozója tartósan a leányvállalatnál tevékenykedik, mint minőségi ellenőr (azt ellenőrzi, hogy vajon a termék gyártása megfelel-e a licenc követelményeinek), akkor ez a tevékenység nem keletkeztet adókötelezettséget (telephelyet) az anyacég számára, mivel a minőségi követelmények betartatása önmagában nem üzleti tevékenység. Az üzleti tevékenység fogalmát az egyezmények tételesen nem határozzák meg, ennél fogva a hazai jog által adott vagy a hazai gyakorlat által elfogadott meghatározás az irányadó. Az is lényeges, hogy mikor tekintünk egy üzleti tevékenységet az adott cég által végzett üzleti tevékenységnek. A Modell Egyezményhez tartozó magyarázatok szerint: az adott **cég által végzett tevékenységnek** azt a tevékenységet kell tekinteni, amelyet a cég a munkatársai útján vagy egyéb, vele függőségi viszonyban lévő személyek útján fejt ki. A függőség rendszerint azt jelenti, hogy a személy a cégtől utasításokat fogad el, és a végzett munkáért ellenértéket kap. Megjegyezzük, hogy a személy fogalmába az egyezmények mind a természetes, mind a jogi személyeket beleértik. Általánosságban ezt a feltételt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a vállalkozási tevékenység annak a cégnek a tevékenysége, akinek a kockázatára a tevékenységet végzik és aki a tevékenység hasznait élvezi. Például az anyavállalat által a leányvállalathoz küldött szakember nem keletkeztet az anyavállalatnak telephelyet, ha a leányvállalat utasításai alapján dolgozik és a leányvállalat eredménye változik a munka eredményessége függvényében.

A jobb érthetőség kedvéért az egyezmények példászerűen is felsorolják, melyek azok a tipikus létesítmények, amelyek telephelyet eredményezhetnek. Ezek közé tartozik az irányítás helye, a fiók, az iroda, a műhely vagy gyárépület, illetve a természeti kincsek feltárására és kitermelésére szolgáló helyek. Lényeges megjegyezni, hogy a fenti felsorolás csak a tipikus példákat adja meg, egy bizonyos létesítmény tételes listabeli hiánya nem jelenti azt, hogy az azon keresztül folytatott

tevékenység nem eredményezhet telephelyet (lásd például a fent említett cirkuszi sátrat). A magyar telephely fogalom nagyjából követi a fenti elvet, jelentős különbség csak az ingatlanokkal kapcsolatos jövedelmek (pl. bérbeadás) terén van, amelyet a hazai jog a Modell Egyezményvel ellentétben minden esetben telephelyen keresztül elért jövedelemnek tekint. Vannak olyan tevékenységek, amelyek ugyan szorosan az üzleti tevékenységhez tartoznak, azonban kiegészítő vagy passzív jellegüknel fogva mégsem eredményeznek adókötelezettséget. Ilyen tevékenységek például a raktározás, a termékbemutató, az információgyűjtés és -nyújtás, a kutatás és egyéb kiegészítő jellegű tevékenységek. Azok a létesítmények, amelyek kizárólag a fenti tevékenységek végzésére szolgálnak, nem tekinthetők telephelynek. A Modell Egyezmény által adott lista kimerítőbb, mint a magyar társasági adótörvényben megadott lista, így vannak olyan tevékenységek, amelyek adókötelezettségét az egyezmény felül fogja bíráltni. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az egyes egyezményekben megadott listák jelentős eltéréseket mutatnak mind a Modell Egyezménytől, mind a hazai jog előírásaitól.

Két olyan tevékenység van, amelyre nézve speciális szabályok alkalmazandóak. Az **építési, szerelési tevékenységek** végzésére szolgáló létesítmények csak egy bizonyos idő eltelte után számítanak telephelynek. A Modell Egyezmény 12 hónapot javasol, a magyar társasági adótörvény 3 hónap után tekinti az építkezési terület telephelynek. Az egyes egyezményekben ez az időszak 6 és 24 hónap között váltakozik. Az időszak számítása szempontjából minden építkezés külön számít, viszont nem számít külön építkezésnek két építkezés csak azért, mert két külön szerződés alapján végzik őket. Például ha egy cég először egy gyárépületet és utána a hozzá tartozó raktárakat építi fel, ez a két építkezés az időszak kiszámítása szempontjából egy projektnek minősül. Az egyes egyezmények abban a tekintetben is eltérnek, hogy az építkezéssel kapcsolatos, de más cég által végzett tervezési és felügyeleti tevékenység beleértendő-e az építkezés fogalmába. Azokban az esetekben, amikor nem, az általános szabályokat kell alkalmazni a telephely létezésének megállapításánál.

Speciális szabályok vonatkoznak az ügynökök, képviselők tevékenységére is. A különlegesség abból adódik, hogy egy cégnek az ügynökein vagy képviselőin keresztül végzett tevékenysége a cégre nézve adókötelezettséget keletkeztethet még akkor is, ha a tevékenységet nem a cég állandó üzleti létesítményén keresztül végzik. Fontos tehát emlékezni arra: amennyiben a tevékenység az általános meghatározás szerint telephelyet létesít, akkor nem kell vizsgálni az ügynök státusát, illetve aláírási jogkörét. Az **ügynöki, képviseleti tevékenység** a megbízó számára abban az esetben eredményez telephelyet, ha egy személy a megbízó nevében egy másik országban tevékenykedik, és tevékenysége nem korlátozódik csupán olyanokra, amelyek végzése nem eredményez telephelyet, továbbá szerződés kötési joga van, amellyel rendszeresen él (kivéve, ha ez a képviselő az egyezmény értelmében független képviselőnek tekintendő). Független képviselőnek azt a személyt lehet tekinteni, aki a megbízótól mind jogilag, mind gazdaságilag független, és rendes üzleti tevékenysége harmadik személyek képviselésének ellátását foglalja magában. Ha egy képviselő a tevékenységét teljesen, vagy csaknem teljesen, egy adott vállalkozás érdekében fejti ki, akkor nem tekinthető gazdaságilag függetlennek. Magyarország ezzel a meghatározással kapcsolatban csak olyan fenntartással élt, hogy független ügynök mind a saját nevében, de a megbízó javára, mind pedig a megbízó nevében és javára tevékenységet végző ügynök lehet, amennyiben az egyéb feltételek fennállnak.

Gyakorlásképpen megpróbálhatjuk meghatározni, hogy mondjuk egy külföldi porszívógyár magyarországi ügynökének tevékenysége (magánszemély, aki a saját lakásáról végzi a tevékenységet) mely esetekben jelent adókötelezettséget a megbízó számára. Jelentene-e különbséget például, ha egy irodát bérelne neki a cég? Jelent-e különbséget, ha az ügyféllel kötött szerződést az ügynök minden esetben kiküldi külföldre aláírás végett? Változik-e a következtetésünk, ha tudjuk, hogy a külföldi aláírás pusztán formalitás, minden szerződés, amit az ügynök küld, automatikusan aláírásra kerül?

Mint azt a bevezetőben említettük, a vállalkozási tevékenységből származó jövedelmek csak az illetőség országában adóztathatóak, kivéve, ha egy másik országban lévő telephelyen végzett tevékenységből származnak. A telephely országa csak a telephelynek betudható jövedelmek mértékében gyakorolhatja korlátlan adóztatási jogát, ezért fontos annak a meghatározása, hogy a jövedelmek milyen mértékben tudhatók be a telephelyen keresztül végzett tevékenységnek. A Modell Egyezmény ebben a kérdésben úgy foglal állást, hogy mindazon jövedelmek a telephely jövedelmének tekintendők, amelyek a vállalkozás adóköteles jövedelmének minősülnének, ha az adott tevékenységet egy önálló vállalkozás keretében végeznék. Ugyanakkor az egyezmény a felmerülés helyétől függetlenül megengedi a tevékenységhez kapcsolódó költségek levonását, beleértve az általános igazgatási költségeknek a telephelyre eső részét is.

A Modell Egyezményhez fűzött magyarázatok egyértelműen kifejtik, hogy a költségek és jövedelmek meghatározásánál az üzleti könyvekből kell kiindulni. Becslést és különféle formulákon alapuló arányosításokat csak abban az esetben lehet elfogadni, ha az üzleti könyvekből a költség vagy jövedelem egyértelműen nem állapítható meg, vagy ha a könyvekben szereplő adatok nem tükrözik a valóságot. Ez az egyik oka annak, hogy a magyar társasági adótörvényben az árbevétel százalékában megfogalmazott minimum jövedelmezőségi szint, illetve a telephely közvetítésével elért bevétel arányosítása nem érvényesíthető azoknak az országoknak az esetében, amelyekkel Magyarországnak adóegyezménye van. (A másik okkal, az egyenlő elbánás elvével majd a későbbiekben foglalkozunk.)

Kicsit közelebről megvizsgálva a jövedelmek és költségek beszámításának általános elvét, látható a szabályokban meghúzódó kettősség, amely a telephelyek elméletének egészét áthatja. Ez a kettősség abból adódik, hogy a telephelyet egyrészt a külföldi cég részének tekintjük, amely önmagában nem jogképes, nem önálló jogi személy (az egész és rész egységének elve), ugyanakkor az adóköteles jövedelmek meghatározása során megpróbáljuk úgy tekinteni, mintha független vállalat lenne. Ez a függetlenség-elv különösen nehezen értelmezhető a központ és a telephely egymás közötti ügyletei esetén. Például kölcsönnek tekintenénk-e a központ által a telephelynek juttatott pénzeszközöket? Elszámolható-e kamatköltség ilyen esetben? Jelent-e eltérést, ha a központ a telephely érdekében felhasználandó pénzeszközöket külső forrásból biztosítja? Hasonlóképpen: felszámítható-e díjat a telephely a központnak végzett szolgáltatásért (és fordítva)? Hol írhatók le a telephelyen használt gépek és berendezések? Adhat-e el a központ gépeket a telephelyének? Nagyon tanulságos lehet, ha az alábbi kérdéseket megpróbáljuk a magyar társasági adójog és számviteli előírások alapján is megválaszolni.

Érdemes azt az összehasonlítást is elvégezni, milyen különbségek vannak a magyar adójogban a fenti költségek megítélésében, ha egy külföldi vállalat magyarországi, illetve ha egy magyar vállalat külföldi telephelyéről van szó. Annak eldöntése után, hogy egy belső ügyletet adózás szempontjából figyelembe vesszünk-e egyáltalán, még számos kérdés marad megválaszolatlan. Például, ha eldöntöttük, hogy a

gépeknek a telephelyre történő szállítását importnak tekintjük és a telephely adózása szempontjából figyelembe vesszük, akkor azt is el kell dönteni, hogy mi legyen az ügylet értéke. Más szavakkal, hogy lehet-e vagy kell-e egy belső ügylet során nyereséget realizálni. A telephely és a vállalati központ országa eltérő elveket alkalmazhat az ügyleti érték megállapítása során. A fenti példában a központ országa mondjuk értékelhetné az ügyletet eladásnak a függetlenség elve alapján, mivel ha a telephely független cég lenne, akkor az ügylet eladás lenne. Mivel kapcsolt vállalkozásokról van szó, ezért az alkalmazott ügyleti értéknek a szokásos piaci árral kell megegyeznie. A telephely országa ugyanakkor az egység elvét tartva szem előtt arra az álláspontra helyezkedhet, hogy egyazon vállalat két része között értelmetlen eladásról és nyereség realizálásáról beszélni, a gépet nettó könyv szerinti értéken kell átvenni. A jelenlegi magyar számviteli és adószabályok a függetlenség elvét a végtelékig viszik az egész és rész egysége elvének rovására. A központ és a telephely kapcsolt vállalkozásnak tekintendő, így a fenti példában szereplő gépet egy magyar telephely csak adásvételi ügylet keretében piaci áron, vagy tőke hozzájárulásként szerezheti meg.

A Modell Egyezmény a belső ügyletekre nézve az általános szabályon kívül más szabályt nem állapít meg, azonban a hozzáfűzött magyarázatok, illetve a kérdés vizsgálatáról kiadott OECD jelentések adnak némi iránymutatást a kérdésben. Az üzleti jövedelem adózásával foglalkozó részbe egyre több adóegyezmény foglal bele a konkrét belső ügyletekkel foglalkozó előírásokat is. A telephely nyereségének megállapításánál rendszerint levonhatók a telephely miatt felmerült költségek, beleértve az üzletvezetési és általános ügyviteli költségeket. Ugyanakkor nem lehet figyelembe venni azokat a díjakat, amelyeket a telephely fizetett a vállalkozás központjának vagy bármely más irodájának licencdíjként, különleges szolgáltatásokért vagy üzletvezetésért járó jutalékként, illetve - a bankvállalkozás esetét kivéve - a telephelynek kölcsönzött pénzért járó kamatként. Hasonlóképpen nem veendő figyelembe a telephely nyereségének megállapításánál a telephely által a vállalkozás központi irodájának a fenti jogcímenek felszámított összegek. Természetesen ezek a szabályok nem vonatkoznak arra az esetre, ha a központ a telephely érdekében harmadik féltől vesz igénybe szolgáltatásokat és ezek díját a telephelyre áthárítja. 1996-tól kezdődően a magyar társasági adótörvény is tartalmaz hasonló rendelkezéseket. E szerint a telephely költségeként csak a bevételhez közvetlenül kapcsolódó költségek (beleértve a magyar szabályok szerinti értékcsökkenési leírást), az üzletvezetési és általános költségek és az igénybe vett kölcsönök kamata számolható el.

- A vállalkozási jövedelmekkel kapcsolatban érdemes még röviden érinteni a bérbeadásból származó jövedelmek adókötelezettségét. Régebben a bérbeadásból származó jövedelmeket az egyezmények jogdíjként adóztatták, így a forrásország ezen jövedelmeken forrásadót vethetett ki. Az újabb értelmezések szerint a bérleti díj inkább üzleti jövedelemnek tekinthető, és mint ilyen, a forrásországban csak akkor adóztatható, ha a jövedelmet telephelyen keresztül érték el. Az illető ország területén egy eszköz bérbeadása önmagában még nem eredményez telephelyet, mivel ez passzív tevékenységnek tekinthető. Bonyolultabb a helyzet akkor, ha a bérbeadáshoz egyéb szolgáltatások, pl. összeszerelés, betanítás, időszakos szerviz stb. kapcsolódnak. Ilyen esetekben a telephely megléte attól függ, hogy a fenti szolgáltatások a meghatározóak-e az ügylet, illetve a jövedelemszerzés szempontjából, illetve, hogy a szolgáltatások a bérbe adó vagy a bérbe vevő irányítása és ellenőrzése mellett történnek-e. A legtöbb, Magyarországgal kötött adóegyezmény a bérbeadásból származó jövedelmet még jogdíj típusú

jövedelemnek tekinti. Magyarország pedig fenntartja a jogot, hogy a jövőben kötendő egyezményeiben is jogdíjként adóztassa a bérbeadásból származó jövedelmet. Ugyanakkor a magyar egyezmény politikával némileg ellentétesen a jelenlegi hazai cégjogi értelmezések az ingó dolgok bérbeadását is fióktelep bejegyzési kötelezettséggel járó gazdasági tevékenységek tekintik.

- A vállalkozási jövedelmek között különleges elbánásban részesülnek a **hajók és repülőgépek nemzetközi közlekedéséből származó bevételek**. A különleges elbánást az indokolja, hogy a járművek üzemeltetése nem feltétlenül köthető egy meghatározott földrajzi helyhez. Éppen ezért a jövedelmet az az ország adóztathatja, ahol a tényleges irányítás helye található. Amennyiben ez a hely magán a járművön van, akkor a honi kikötő a meghatározó, ha ilyen sincs, akkor pedig az üzemeltető illetősége a döntő. Egyes adóegyezmények a nemzetközi közlekedésből származónak tekintik a vízi vagy légi jármű nemzetközi közlekedésben való üzemeltetésével foglalkozó ügynökön keresztül elért bevételeket is, vagyis ebben az esetben nem lesz az ügynök illetősége szerinti országnak adóztatási joga.

- Az önálló jövedelmek adóztatása azonos elveket követ a vállalkozási, üzleti tevékenységből származó jövedelmek adóztatásával. Az **önálló tevékenységből származó jövedelmek** a jövedelemszerzés országában csak akkor és annyiban adóztathatók, amikor és amennyiben a személy tevékenységének kifejtéséhez ebben az országban állandó bázissal rendelkezik, és a tevékenységet rendszeresen ezen a bázison keresztül fejti ki. Tulajdonképpen a vállalkozási tevékenység és az önálló tevékenység között csak annyi a különbség, hogy a tevékenységet ez utóbbi esetben nem bejegyzett vállalkozási formában folytatják. Mivel mindkét tevékenység üzleti tevékenység, ezért jogos, hogy az egyezmények az adóztatásukban ne tegyenek különbséget. Ennek megfelelően a vállalkozási tevékenységekről elmondottak alkalmazhatók az önálló tevékenységből származó jövedelmek adóztatására is. Önálló tevékenység végzése az úgynevezett szabad foglalkozások, azaz pl. ügyvédek, orvosok, tanácsadók körében a legtipikusabb.

- Tevékenységük jellegéből következően **művészek vagy sportolók** akkor is jelentős jövedelemre tehetnek szert, ha a tevékenységet nem állandó bázison keresztül folytatják. Például egy rock-együttes a jövedelmét tipikusan a koncertjeivel szerzi, amely nem feltétlenül jelent telephelyet a fellépés országában. Az is előfordulhat, hogy az együttes egyetlen államban sem tekinthető belföldi illetőségűnek, és így, ha a jövedelmet önálló vagy vállalkozási tevékenységből szerzett jövedelemnek minősítenénk, akkor a jövedelem sehol sem adózna. Ezért az adóegyezmények az általános szabálytól eltérően lehetővé teszik az ilyen jövedelem adóztatását a fellépés helyén, függetlenül attól, hogy a hely telephelynek, állandó bázisnak minősíthető-e. A jövedelem akkor is adóztatható a fellépés helyén, ha a jövedelmet nem közvetlenül a művész vagy a sportoló kapja. Erre a szabályra azért van szükség, mert különben egy formális munkaviszony vagy egy cég közbeiktatásával nagyon könnyű lenne a művészekre vonatkozó paragrafus alkalmazását, és ezzel az adózást elkerülni.

- Hasonló a helyzet a **reklámdíjak** és **szponzori díjak** esetében is. Mivel az adózás könnyű elkerülését jelentené, ha a fellépti díj helyett a művész szponzori díjakat kapna, ezért a fellépéssel kapcsolatos reklám- és szponzori díjak a fellépésből származó jövedelem sorsát osztják. Amennyiben ezek a díjak nem a fellépéshez kapcsolódnak, akkor üzleti tevékenységből származó jövedelemnek tekintendők.

Az előbb részletezett elvek illusztrálására képzeljük el az alábbi helyzeteket. Egy zenekar, amely maga is jogi személy, fellépésért fellépti díjat kap. A zenekar tagjai a zenekartól fizetést húznak. A kérdés ebben az esetben az, hogy az adott országban

a zenekart vagy az egyes művészeket terheli az adófizetési kötelezettség, illetve, hogy az adófizetési kötelezettség alapja a fellépti díj vagy a fizetésarányos része. (A fenti szabályokból következően a jövedelmet közvetetten a művész kapja, tehát az adókötelezettség az egyes tagokat terheli, méghozzá nemcsak a fizetésük, hanem a rájuk eső fellépti díj alapján.) Egy másik példa szerint egy cégnek öt speciális alkalmazottja van, történetesen ugyanannak a rock-együttesnek a tagjai. A koncertekre a szerződést a cég köti, és a cég jogosult a koncertek bevételére is. A munkaszerződések szerint a művészek fizetése egyenlő a bevételek 90%-ával. Ebben az esetben is a művészekre vonatkozó szabályok szerint fog a jövedelem adózni. Természetesen, amennyiben a koncerteket egy impresszárió szervezi, és a művészek rajta keresztül kapják a pénzüket, akkor az impresszárió jövedelme nem esik a fent említett paragrafus hatálya alá, ugyanúgy, ahogy egy független ügynök megbízási díja sem része a megbízó vállalkozási jövedelmének.

- Hasonlóan a művészekhez, az **igazgatótanácsi tagság** sem kíván fix bázist. Éppen ezért az igazgatóknak az igazgatótanácsban (vagy hasonló testületekben) való részvételéért kapott jövedelme korlátozás nélkül adóztatható mind az illetőség, mind a forrás országában. A munkajövedelmektől való ilyen megkülönböztetés azért szükséges, mivel az igazgatótanácsi tagság nem kíván mindennapi részvételt és a helyszínen tartózkodást.

Általános szabályként elmondhatjuk, hogy a **nem önálló tevékenységből származó jövedelmek** (kivéve a nyugdíjakat és a közszolgálattal kapcsolatos térítéseket) az illetőség helyén adókötelesek, kivéve, ha a munkavégzés egy másik országban történik. Ez utóbbi esetben a jövedelem a munkavégzés helyén is adóztatható. Az általános szabálytól eltérő szabály alkalmazható akkor, ha a másik országban csak rövid idejű munkavégzés történik, feltéve, hogy az egyezményben meghatározott három feltétel teljesül. Ezek a feltételek a következők: a magánszemély nem több mint 183 napot tölt a munkavégzés helyén, és a jövedelmet külföldi munkáltatótól vagy nevében kapja, és a jövedelem nem a külföldi munkáltatónak a munkavégzés országában levő telephelyéről származik. Fontos megjegyezni, hogy ez a paragrafus a három feltétel együttes teljesülését követeli meg, ha tehát a feltételek közül akár csak egy nem teljesül, akkor a munkavégzés országa is jogosulttá válik a jövedelem adóztatására.

- Az OECD Modell Egyezmény jelenlegi megfogalmazásában a **183 napos szabály** bármely 12 hónapos perióduson belül eltöltött 183 napra vonatkozik. A régebbi megfogalmazás, és ezt követi a jelenlegi magyar adójog is, a 183 napos jelenlétet az adóéven (naptári éven) belül értelmezi. Ennek az értelmezésnek az a hátránya, hogy egy hosszabb tartózkodás esetén előfordulhatnak olyan időszakok, amikor a magánszemély nem belföldi illetőségű, ugyanakkor amennyiben a magánszemély Magyarországot az év második felében hagyja el, akkor korlátlan adókötelezettsége az egész adóévre kiterjed (még akkor is, ha az országot a végleges távozás szándékával hagyta el). Ez adóelkerülést, illetve kettős adózást eredményez, ha a küldő ország az illetőséget az ott-tartózkodás tényleges tartama alapján határozza meg. Ugyanis ekkor az illető az országából történt távozás napjától külföldi illetőségűnek számít, tehát a korlátlan adókötelezettsége csak az országból való távozás napjáig tart. Viszont visszaérkezése napjától belföldi illetőségűnek fogják tekinteni, de nem az egész adóévre, hanem csak a visszaérkezés napjától kezdve. Mivel a Modell Egyezmény szövege csak 1992-ben változott, a legtöbb magyar egyezmény még mindig a naptári vagy az adóévet tekinti meghatározónak a 183 napos szabály alkalmazása szempontjából. A régebbi szabályozás a behajthatóság szempontjából is kérdéseket vet fel. Amennyiben a magánszemély az év második

felében távozott, és ezért az adóévben még belföldi illetőségűnek számít, adóbevallási és -befizetési kötelezettségét az év végén, az általános szabályok szerint kellene teljesítenie. Ugyanakkor gondoljunk bele, mennyire könnyű vagy nehéz egy külföldi, esetleg ismeretlen címen tartózkodó adózót az adókötelezettség teljesítésére rászorítani. A gyakorlatban tehát jóval hatékonyabb módszer a végleges távozás szándéka esetén év közben beadott bevallás, amely a 12 hónapos módszerrel áll összhangban.

Abban az esetben, ha a magánszemély nem teljes évet töltött az országban, feltehetjük a kérdést, hogy mely napok számítanak bele az ott-tartózkodásába, és mely napok nem. Beleszámítanak-e például az ország határain kívül töltött hétvégek, a szabadság napjai vagy éppen a külföldi gyógykezelés napjai. Általánosságban az OECD-országok a fizikai jelenlétén alapuló tesztet alkalmazzák, amelyben a fenti példák beleszámítanak a 183 nap meghatározásába. Az egyes országokban azonban a konkrét szabályok (ha egyáltalán vannak) eltérőek lehetnek. Az OECD a gyakorlat egységesítésére ajánlásokat dolgozott ki, amely szerint a 183 nap magában foglalja például a tört napokat, az érkezés és indulás napját, a hétvégeket és ünnepnapokat, a rövid szabadságokat, és a betegség napjait, ha az adott országban töltötték, nem számít viszont bele a külföldön töltött szabadság és betegszabadság, valamint a két ország közötti tranzit idő.

- A második feltétel az, hogy a jövedelem **külföldi munkáltatótól** származzon. Ehhez nem feltétlenül szükséges, hogy a jövedelmet külföldi munkáltató fizesse ki, elegendő, ha az ő nevében történik a kifizetés. Például amennyiben egy külföldi a magyar leányvállalattól lakást kap négy hónapos itt-tartózkodása alatt, de a lakás díját a cég teljes egészében visszaszámlázza a külföldi munkáltatónak, akkor ezt a juttatást a külföldi munkáltató nevében fizetett jövedelemnek kell tekinteni. Ellentétben a jelenlegi magyar gyakorlattal, a Modell Egyezmény magyarázatai megkülönböztetik a **jogi és a gazdasági munkáltató** fogalmát. Ez egyrészt a munkaerő-áramlás nemzetközivé válása, másrészt az adóelkerülés megakadályozása miatt vált szükségessé. Létrejöttek ugyanis olyan szervezetek, amelyek rövid időre az országhatáron túlra is kölcsönöznek munkaerőt, formálisan megfelelve ezzel a külföldi munkáltató fogalmának (jogi munkáltató). A munkaerő kölcsönzéséért, mint szolgáltatásért, természetesen díjat számolnak fel. Felmerülhet a kérdés, hogy ekkor ki fizette ki ténylegesen a bért: a külföldi munkáltató vagy a belföldi kölcsönbe vevő (ez utóbbit támasztja alá, hogy a bér teljes költségét a belföldi kölcsönvevő viseli).

A Modell Egyezmény magyarázatai kimondják, hogy az egyezmény szempontjából munkáltatónak a gazdasági munkáltatót kell tekinteni. A gazdasági munkáltató pedig az, aki a munka kockázatát viseli és az eredményét élvezi, aki a munkásnak a tényleges utasításokat adja és a munkát ellenőrzi, aki a béreket meghatározza stb. Amennyiben a munkáltatónak a munkavégzés országában telephelye van, és a munkavégzés a telephelyen folytatott tevékenységgel kapcsolatos, akkor a kifizetést nem lehet külföldi kifizető általi kifizetésnek tekinteni. Ezért a kifizetés a munkavégzés országában is adóztatható.

- Az egyezmények külön paragrafusban foglalkoznak a múltbeli foglalkoztatásból származó jövedelemmel, a nyugdíjjal. Speciális szabályok vonatkozhatnak néhány más tevékenységből származó jövedelemre is, például a közalkalmazotti és diplomáciai munkára vagy a diákok és vendégkutatók juttatásaira.

A **nyugdíj** csak az illetőség országában adóköteles. A nyugdíjak adóztatása általában nem is vet fel lényegesebb problémákat a járadékra való jogosultság időszakában, azonban kettős adózás merülhet fel a nyugdíjjárulékok fizetése idején.

A probléma kettős. Amennyiben egy magánszemély a munkáját egy másik országban végzi, és mégis a hazájában lévő nyugdíjalaphoz kíván hozzájárulni, akkor a munkavégzés országában ez a járulék nem feltétlenül levonható. Ugyanakkor hazai jövedelem híján a magánszemély az ottani esetleges kedvezményeket nem tudja érvényesíteni. Ezen problémák megoldására a Modell Egyezmény azt javasolja, hogy a fogadó ország adja meg azokat a kedvezményeket, amelyeket a magánszemély akkor élvezne, ha egy ottani nyugdíjalaphoz járulna hozzá. Egyre gyakoribb az is, hogy a nyugdíjba vonuló magánszemély olyan országba települ át, amely a nyugdíjat nem, vagy alacsonyabb mértékkel adóztatja, mint az addigi illetőségének az országa. Ennek megakadályozására számos ország egyezményei, illetve nemzeti joga tartalmaz olyan kitételt, amely az áttelepülést követő bizonyos ideig (rendszerint öt évig) még megengedi a volt illetőség országának a nyugdíj adóztatását.

- Számos egyezmény tartalmaz külön szabályokat az ideiglenesen másik országban tanuló vagy kutató magánszemélyek jövedelmére nézve. Abban az esetben, ha a magánszemély az országban kizárólag a tanulás vagy kutatás kedvéért tartózkodik, és a javadalmazás külföldről származik (beleértve azt is, amikor a fizetett juttatást a külföldi kiküldőnek csak visszaszámlázzák), és a tartózkodás nem halad meg egy bizonyos időtartamot (többnyire a két évet), akkor a jövedelmet a fogadó állam nem adóztathatja. Néhány egyezményben ez úgy fogalmazódik meg, hogy a magánszemélynek joga van adómentességet kérni. Vannak olyan egyezmények is, amelyek szövegezése eltér a fentiektől, vagy egyáltalán nem tartalmaznak ún. **professzor klauzulát**.

Általános szabályként elmondható, hogy a kormányok vagy ahhoz kapcsolódó szervezetek, pl. a diplomáciai testület, stb. alkalmazottainak a jövedelme csak a küldő országban adóköteles, feltéve, hogy a magánszemély a küldő ország állampolgára, és kizárólag a szolgálata miatt tartózkodik a másik országban.

- Gyakorlatilag minden **befektetésből származó jövedelem** esetében a forrásország adó kivetési joga korlátozott, vagy a jövedelemre egyáltalán nem vethet ki adót. Befektetni alapvetően vagy valamilyen vállalkozásba, vagy tulajdonba lehet. Ennek megfelelően befektetésből származó jövedelmeknek tekintjük a gazdasági társaságban való tulajdonosi részvétellel, illetve annak értékesítésével kapcsolatos jövedelmeket, a kölcsöntőke hozamát és bármilyen más tulajdon működtetéséből, illetve értékesítéséből származó bevételeket.

- A befektetésből származó jövedelmek három legismertebb kategóriája az osztalék, a kamat és a jogdíjak. A fenti három jövedelemformát azért indokolt együtt tárgyalni, mert az adóegyezmények mindhárom esetben hasonlóan rendelkeznek a forrásország adóztatási joga felől. A Modell Egyezmény mind az osztalék, mind a kamat jövedelem esetében korlátozott adóztatási jogot állapít meg a forrásországban. **Osztalék** esetében a korlát 5%-15%, míg ez kamatnál 10%. Az alacsonyabb, 5%-os forrásadó csak a jelentős (többnyire 25% fölötti) tulajdonnal rendelkező vállalkozások esetében alkalmazható. A portfólió-befektetések, valamint a magánszemélyek befektetései a magasabb forrásadókulccsal adóznak. Megegyezünk, hogy bár a Modell Egyezmény 10%-os **kamat** forrásadót javasol, a legtöbb Magyarországgal kötött egyezmény 0%-os kulcsot tartalmaz, és Magyarország fenntartotta magának a jogot, hogy a Modell Egyezményben javasolttól eltérő adómértéket használjon. A jogdíjakat a Modell Egyezmény szerint csak az illetőség országa adóztathatja, ám ettől rengeteg adóegyezmény eltér, és a jogdíjakat 5% vagy 10%-os kulccsal engedi adóztatni. Olyan egyezmények is vannak, ahol csak a kereskedelmi jogdíjak és a szabadalmi díjak forrásadó-

kötelesek, a művészeti jogdíjak nem. Mivel a legtöbb esetben mind a forrás-, mind az illetőség országának van adóztatási joga, ezért minden esetben különösen fontos a nemzeti jog és az egyezmény jog kölcsönhatásának, valamint a kettős adózás elkerülése lehetséges módjainak vizsgálata.

A fentiek illusztrálására nézzünk egy egyszerű példát. Egy ciprusi leányvállalat osztalékot fizet a magyar anyavállalatnak. Az egyezmény 5% forrásadó kivetését teszi lehetővé, és a kettős adózást a beszámítás módszerével kerüli el. Ciprus a hazai adójog hatályos előírásai értelmében nem vet ki forrásadót az osztalékokra. A magyar hazai jog a fenti osztalékokra adómentességet állapít meg, feltéve, hogy Cipruson a leányvállalat ténylegesen tevékenykedett, és nemcsak adóelkerülési motívumok indokolták a létrejöttét. A kérdés az, hogy mennyi az osztalék tényleges adókötelezettsége, vagyis hogy melyik szabályt kell alkalmazni, és miért. Ha visszalapozunk az általános jogelvekhez, akkor láthatjuk, hogy az egyezmény nem keletkeztethet adókötelezettséget, így hát a forrásországban történő adózásra a ciprusi hazai szabályok lesznek az irányadók (egyszerűen azért, mert azok a kedvezőbbek). Hasonló okok miatt Magyarországon az osztalék adómentességet fog élvezni. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy amennyiben az egyezmény rendelkezései a kettős adózás elkerülése tekintetében kedvezőbbek lennének, mint az illetőség országának a szabályai, akkor sem biztos, hogy alkalmazni lehetne őket, mivel ténylegesen nem lépett fel kettős adózás. Ilyen esetekben az illetőség országának az adópolitikája határozza meg, hogy vajon az egyezmény megfelelő rendelkezései alkalmazhatóak-e. Az alkalmazás mellett szól, hogy potenciálisan fennáll a kettős adózás lehetősége, azaz az egyezmény megengedi a forrásadó kivetését. Ellene szól azonban, hogy ténylegesen nem áll fenn kettős adózás, mivel a forrásország nem vetett ki forrásadót. A Modell Egyezmény kommentárjai az előző okfejtést támogatják, vagyis az adóztathatóság tényének fennállása önmagában elegendő ahhoz, hogy az egyezmény kettős adózás elkerülését szabályozó paragrafusai alkalmazhatóak legyenek, nem feltétel az, hogy a forrásország ténylegesen adóztassa is az adott jövedelmet. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy az egyezmény csak az adóztatási jog terjedelmét határozza meg, az adóztatás módszerét nem. Ennek megfelelően az egyezménnyel összhangban áll az olyan megoldás is, amely a forrásadót a magasabb hazai mértékkel veti ki de az egyezmény és a hazai mértékkel kivetett adó közötti különbség a megfelelő dokumentumok benyújtásával visszaigényelhető.

- A legtöbb egyezményben (legalábbis az újabbakban) a befektetésből származó jövedelmekről szóló rendelkezések tartalmazzák a **haszonhúzó** koncepcióját, amely az adózás elkerülését, az ún. **"treaty shopping"-ot** hivatott megakadályozni. Az adójog itt azt ismerte fel, hogy hasonlóan a jogi és gazdasági munkáltató esetéhez, a jövedelem jogi tulajdonosa nem szükségszerűen azonos a jövedelem tényleges felhasználójával. A jövedelemben részesülő személy csak akkor tekinthető haszonhúzóknak, gazdasági tulajdonosnak, ha a jövedelemmel **ténylegesen rendelkezik**, a befektetés hasznait élvezi. A magyar társasági adótörvény szerint egészen 2001-ig haszonhúzóknak minősült az a személy, aki a kamatot, jogdíjat vagy osztalékot az illetősége szerinti adóhatóságnak benyújtott adóbevallásában adóköteles jövedelemként elszámolja. Jelenleg a haszonhúzó hazai fogalma az anyagi jogban nincs meghatározva, az eljárás jog azonban tartalmaz a haszonhúzótság igazolásával kapcsolatos szabályokat. Amennyiben az egyezmény alkalmazza a haszonhúzó fogalmát és a jövedelemben részesülő nem minősül haszonhúzóknak, akkor a forrásországnak a jövedelemre nézve korlátlan adóztatási joga van. A könnyebb érthetőség kedvéért egy példa: Az I' vállalat (amely az I

országban belföldi illetőségű), kamat jövedelmet élvez az F forrás országban lévő F' vállalatnak nyújtott kölcsönből. Az I-F egyezmény 10% forrásadó kivetését teszi lehetővé. Tegyük fel, hogy létezik egy K közbelső ország, ahol mind az I-K, mind a K-F egyezmény 0% forrásadót tesz lehetővé. Annak érdekében hogy a kamatot terhelő tényleges forrásadó-kötelezettséget csökkentse, a kölcsönt I' a K-beli K' vállalatnak nyújtja, amely aztán a pénzt tovább kölcsönzi F'-nek. Abban az esetben, ha K'-nak nincs semmi haszna az ügyletből, és az ügylet K-n keresztül való lebonyolításának egyetlen oka az adózás elkerülése, akkor K'-t nem tekinthetjük a jövedelem gazdasági tulajdonosának, haszonélvezőjének, még akkor sem, ha jogilag ő a jövedelem tulajdonosa. Természetesen, amennyiben az ügyletnek valós gazdasági tartalma van, a fenti struktúra minden további nélkül alkalmazható. (Azok, akik a fentieket túl elméleti példának érzik, próbálják meg mondjuk Németországot, Magyarországot és Olaszországot behelyettesíteni I, K és F helyére.)

- Az osztalékról, kamatról és jogdíjakról szóló paragrafusok tartalmazzák az említett fogalmak meghatározását is. Abban az esetben, ha a jövedelem nem sorolható be egyértelműen a fogalmak egyikébe sem, a besorolás szempontjából a forrásország joga az irányadó. Például a közkereseti társaságok sok országban nem alanyai a társasági adónak, hanem tagjaik közvetlenül fizetnek adót a közkereseti társaságból szerzett jövedelmük után. Ilyen esetben a külföldi tagot megillető részt sem lehet osztaléknak tekinteni, mivel a forrásországban az adott típusú jövedelem nem osztalék. Természetesen, ha az adott országban az ilyen jövedelmet osztalékként lehet adóztatni, és ez az adózás kedvezőbb lenne, mint az egyezmény szerinti adózás, akkor a hazai jog előírásait lehet használni, mivel az adóegyezmény soha nem keletkeztethet adókötelezettséget.

- Különleges besorolási kérdéseket vethet fel a szoftverek értékesítése. A szoftverek értékesítését, mint használati jog átadást jogdíjnak kellene minősíteni, ugyanakkor az ügylet sok tekintetben a bérbeadás jegyeit viseli magán. A szoftver eladásból származó jövedelmet vállalkozási tevékenységből származó jövedelemnek kell tekinteni, ha a szoftver a vevő saját tevékenységi körében kerül felhasználásra. A jövedelem nem tekinthető jogdíjnak akkor sem, ha a szoftver teljes tulajdonjoga átkerül a vevőhöz. A tények körültekintő mérlegelés után dönthetők csak el azok az ügyletek, ahol a kizárólagos jogot a vevő csak egy bizonyos időtartamra, vagy térségre kapja meg, vagy ha az első nagyszegű kifizetést a használattal összefüggő további rendszeres kifizetések követik.

- Az befektetésből származó jövedelem osztályozása szempontjából egy másik bizonytalansági tényező a befektetés jellege. Amennyiben ugyanis sajáttőke-befektetésről van szó, akkor a befektetés hozama osztalék lesz, viszont ha kölcsöntőkérről van szó, akkor a befektető kamatjövedelemre jogosult. Ennek fényében hová sorolnánk be mondjuk egy olyan kölcsönt, amelynek kamata egyértelműen a vállalkozás jövedelmezőségétől függ, ráadásul a kölcsön időszakonként megújítható? Hová sorolnánk az átalakítható kötvényeket és az egyéb, ún. hibrid befektetési eszközöket? Hasonlóképpen feltehető a kérdés, hogy a saját tőkét jelentősen meghaladó kölcsön után fizetett, az adóalapból nem levonható kamatot vajon kamatnak kell-e tekintenünk, vagy inkább rejtett osztaléknak. A válasz nemcsak a forrásadó mértékét, hanem a kettős adózás elkerülésének módját is meghatározhatja. (Magyarországon például a külföldi forrású osztalék adómentes, míg a kamatot adókötelezettség terheli a külföldi adók beszámításával.) 2001 óta a magyar társasági adójog is alkalmazza a **rejtett osztalék** koncepcióját. Ennek értelmében osztalékként terheli forrásadó például a külföldi kapcsolt vállalkozásnak piaci kamat felett fizetett kamatot, a visszafizetési kötelezettség nélkül nyújtott

támogatást vagy a térítés nélküli eszköz átadást. • Befektetésből származó jövedelem az ingatlan tulajdon bérbeadásából vagy másféle hasznosításából származó jövedelem. Az **ingatlanból származó jövedelem** elsődlegesen ott adóztatható, ahol az ingatlan fekszik. Ez természetesen nem jelent korlátozást az illetőség országára nézve, az ő adóztatási jogát majd csak a kettős adózás elkerüléséről szóló paragrafusok fogják korlátozni. Az ingatlanból származó jövedelmek legnagyobb csoportja a bérbeadásból származó jövedelmek. Az ingatlan fogalmának meghatározása szempontjából most is a forrásország joga az irányadó.

- Nemzetközi adózási szempontból a **tulajdon elidegenítéséből származó jövedelmek** öt alapcsoportját különböztetjük meg: a telephely eszközeinek, az ingatlanok, az ingó dolgoknak, valamint a repülőgépeknek és hajóknak elidegenítéséből származó jövedelmeket. Az ötödik kategória az értékpapírok elidegenítéséből származó jövedelmek (hacsak az egyezmény az értékpapírokat nem az ingó dolgok részeként definiálja). A telephely eszközeinek elidegenítésével kapcsolatosan vagy a vállalkozási tevékenység adóztatásáról, vagy az ingatlanból származó jövedelmek adóztatásáról szóló paragrafusok az irányadók. Más szavakkal, a forrásországnak az ilyen jövedelmekre nézve korlátlan adóztatási joga van.

- Az **ingóságok és az értékpapírok elidegenítéséből származó jövedelmek** általában csak abban az országban adóztathatók, ahol az eladó belföldi illetőségű. Ez utóbbi szabály jelentősen eltér a magyar gyakorlattól, ahol annak a társaságnak a bejegyzési helye a döntő, amelynek értékpapírjait eladják. Különleges szabályok vonatkoznak a légi és vízi közlekedési eszközökre. Megjegyezzük, hogy nem minden elidegenítésből származó jövedelem tartozik az említett paragrafus hatálya alá. Például, ha a vállalkozás megszűnésekor a tagoknak a felhalmozott tőkét kiosztják, akkor a befektetett tőkén felül juttatott részt az előző években felhalmozott jövedelemnek is tekinthetjük, amelyre az osztalék szabályai az irányadók.

3. A kettős adózás elkerülésére szolgáló módszerek

A nemzetközileg használatos módszerek négy alapvető csoportra oszthatók, úgymint

a) *alacsonyabb* adómérték alkalmazása;

b) a külföldön fizetett adó *beszámítása* az össz-adófizetési kötelezettség megállapítása során;

c) a nettó (adóval csökkentett) külföldi *jövedelem figyelembevétele* az összjövedelem megállapítása során, illetve

d) a külföldi jövedelem *adómentessége*.

Ezek a módszerek a kettős adózás mind egyoldalú, mind kétoldalú elkerülése során alkalmazhatók. Alacsonyabb adómérték alkalmazása esetén a kettős adózás nem kerülhető el teljesen, azonban az alacsonyabb adómérték miatt csak részleges kettős adózás lép fel. A külföldi adó beszámítása a jövedelem tényleges adóterhét a két ország közül a magasabb adóterhet megállapító ország szintjére emeli fel. Ugyanis ha a forrásországban fizetett adó alacsonyabb a célországban alkalmazott adómértéknél, akkor pótlólagos adófizetési kötelezettség lép fel. Ha viszont a forrásországban alkalmazott adómérték a magasabb, akkor a fizetett adó rendszerint nem számítható be teljes mértékben.

A nettó külföldi jövedelem módszere a külföldi jövedelem összegét egyszerűen a külföldön fizetett adó mértékével csökkenti, azonban az így kapott nettó jövedelmet a célország teljes mértékben megadóztathatja. Ez a módszer egyáltalán nem kerüli el a kettős adóztatást, csak az adón fizetett adót takarítja meg. Azonban ez a módszer is lehet előnyös, ha az illetőség országában az adófizetőnek veszteségei vannak.

Ebben az esetben a nettó jövedelem módszere kisebb tényleges adóterhet eredményez, mint mondjuk a beszámítás módszere. A külföldi jövedelem adómentessége teszi lehetővé a kettős adózás legalacsonyabb adóteher mellett történő elkerülését. Egy rövid számpéldán keresztül a módszerek különbözősége a következőképpen szemléltethető.

	alacsonyabb mérték alkalmazása	Beszámítás	nettó jövedelem módszere	adómentesség
Külföldi jövedelem	100	100	100	100
Belföldi jövedelem	200	200	200	200
Összjövedelem	300	300	300	300
Külföldön fizetett adó (40%)	40	40	40	40
Külföldi adó (40%) levonása / mentesség	-	-	40	100 (mentesség miatt)
Adóköteles összjövedelem	300	300	260	200
Társasági adó (általános mérték 40%)	80	120	104	80
Társasági adó (alacsonyabb mérték 4%)	4	-	-	-
Külföldi adó beszámítása	-	40	-	-
Az illetőség országában fizetendő adó	84	80	104	80
Összes adóteher	124	120	144	120

Az OECD Modell Egyezmény kétféle ajánlást tartalmaz: a külföldön fizetett adó beszámítását az adózó-fizetési kötelezettség megállapítása során, illetve a külföldi jövedelem adómentessé tételét. Mind a beszámítás módszerének, mind a mentesítés módszerének további alváltozatai is vannak.

A beszámítás egyrészt lehet teljes körű vagy részleges, másrészt kiterjedhet a forrásadókra vagy a nyereségen kivetett összes jövedelemadóra.

Teljes körű beszámítás esetén a külföldön fizetett forrásadók teljes összege beszámításra kerül, feltéve, hogy a hazai adókötelezettség, amely az adott jövedelmet terhelné, nem alacsonyabb, mint a külföldön fizetett adók. **Részleges beszámítás** esetén a fizetett forrásadóknak csak egy bizonyos százaléka vehető figyelembe. A beszámítás kiterjedhet a jövedelmen fizetett összes adóra, beleértve a leányvállalatok által fizetett társasági adót is (más szóval nemcsak a jogi, hanem a gazdasági kettős adózás elkerülését is célul tűzi ki). Ilyenkor az országok rendszerint meghatározzák, hogy a beszámítás hány szintre terjedhet ki, ugyanis nemcsak a leány-, hanem az unoka-, ükunoka- stb vállalat által fizetett adók is figyelembe vehetők. (Például az USA 4 szint figyelembevételét teszi lehetővé.) Természetesen a

figyelembevételnek itt is határt szab az illetőség országában ténylegesen fizetendő adó mértéke.

A beszámítás a legtöbb esetben országonként történik, vagyis ha az egyik forrásországban kevesebb adót kellett fizetni, a másikban pedig többet, mint az illetőség országában beszámítható maximális adó, akkor a két forrásországban fizetett adók nem átlagolhatók. A külföldről származó adómentes jövedelemnek is lehet hatása a belföldi jövedelem adókötelezettségére. A legtöbb egyezmény megengedi, hogy bár a külföldi jövedelem adómentességet élvez a belföldi adókötelezettség kiszámításánál, azért a külföldi jövedelemre jutó adóprogressziót figyelembe vegyék.

Megjegyezzük, hogy ennél a technikánál az adóegyezmények nem levonást, hanem **arányosítást** írnak elő: az összjövedelmet terhelő adónak akkora részét nem kell megfizetni, amekkora arányt a külföldi jövedelem az összjövedelmen belül képvisel. A magyar szabályok többé-kevésbé a nemzetközi gyakorlatot követik, bár a szabályok megfogalmazása nem egyértelmű. Azonban még mindig alevonásos rendszer van érvényben például a nyugdíjak beszámításánál.

4. Adóelkerülést megakadályozó módszerek alkalmazása a Modell Egyezményben

Az egyezmények kimondják, hogy amennyiben kapcsolt vállalkozások az egymás közötti ügyleteikben a **szokásos piaci ártól** eltérő árat érvényesítenek, akkor az adóhatóság az adóalapot a szokásos piaci árra módosíthatja. Fontos része a paragrafusnak, hogy ebben az esetben a másik államban is ennek megfelelően lehet az adóalapot módosítani. Vagyis amikor az egyik államban az adóhatóság az adóalapot megnövelte, akkor a másik érintett államban az adóalapot ezzel az összeggel csökkenteni lehet. Megjegyezzük azonban, hogy Magyarország ezzel a ponttal nem ért egyet, és fenntartja magának a jogot, hogy e rendelkezést ne alkalmazza az egyezményeiben. Az egyezmények csak a módosíthatóság tényét írják elő, annak mértéke az adóhatóságtól függ. Amennyiben a két állam az összegben nem ért egyet, akkor egyeztető eljárást kell alkalmazni. Az egyezmény maga nem ír elő semmilyen szabályt a szokásos piaci ár meghatározására. Erre vonatkozóan azonban az OECD terjedelmes ajánlásokat dolgozott ki. Az egyes országok a hazai jogukba beépítve alkalmazzák a vonatkozó OECD-ajánlásokat. A szokásos piaci ár meghatározására használt legfőbb módszerek az **összehasonlítható árak**, a **vizonteladási árak** és az **összehasonlítható költségek (a magyar adótörvény fogalma szerint: költség-haszon módszer)** módszere. Ezekre a módszerekre utal a magyar társasági adó is. Az USA ezek mellett egyenlő értékű módszerként ajánlja még az **összehasonlítható profitok** módszerét. Mindegyik módszer közös sajátossága, hogy a kapcsolt vállalkozások között alkalmazott árat, realizált árrést vagy profitot összehasonlítja azzal az árral, árréssel vagy profittal, amelyet független vállalkozások között összehasonlítható árunak összehasonlítható körülmények között való értékesítése során lehet elérni. A transzferárak alkalmazásának kérdése az elmúlt évek során olyan nagy jelentőségűvé nőtte ki magát, hogy a vele foglalkozó ajánlások már nem fértek a modell-egyezmény keretei közé, és 1995-ben három kötetben gyűjtötték össze a lényegesebb szabályokat, módszereket. Egyre elterjedtebb ugyanakkor az adóhatósággal történő előzetes egyeztetés a későbbi gondok elkerülése érdekében. Kevésbé formalizált módon ugyan, de Magyarországon is lehetőség van ilyen előzetes egyeztetésre a feltételes adó megállapítás intézményi keretein belül. Az egyezmények előírják azt is, hogy a transzferárral érintett másik ország adóhatósága köteles megengedni az adóalap megfelelő módosítását. Ezen a téren

Magyarországon még vannak hiányosságok. Igaz ugyan, hogy az adóhatóságnak fel kell tárnia az adózó javára szolgáló tévedéseket is, nincs viszont semmilyen kötelező egyeztetési eljárás a különböző adóhatóságok között (például a VPOP és az APEH között, amennyiben a vámérték módosításra került, vagy két önkormányzat között, amennyiben eltérően ítélik meg a megfelelő helyi adó-vetítési alapot).

A másik, az adóelkerülés megakadályozását szolgáló elv, a gazdasági tulajdonos, a jövedelem haszonhúzójának az elve, amellyel már a befektetésből származó jövedelmeknél részben foglalkoztunk. Az elv lényege az, hogy az adóegyezmény által nyújtott kedvezményeket csak a jövedelem igazi haszonhúzója, gazdasági tulajdonosa élvezhesse, és az adóegyezmény paragrafusait ne lehessen alkalmazni csak azért, mert a jövedelem jogi tulajdonosa az egyezmény országában belföldi illetőségű.

Amennyiben az egyezmény alkalmazza a haszonhúzó elvét, és a jövedelemben részesülő nem haszonhúzó, akkor az egyezmény nem korlátozza a forrásország adóztatási jogát, vagyis a forrásadó a hazai mértékkel vonható le.

Újabb fejlemény az egyezmények történetében, hogy megjelentek olyan OECD ajánlások, amelyek nem szerepelnek a modell-egyezmény szövegében, hanem csak a hozzáfűzött magyarázatokban, amelyek alternatív megoldásokat ajánlanak.

Az egyik ilyen ajánláscsomagot éppen az adóelkerülések megakadályozására dolgozták ki. Az OECD-országok alapvetően kétféle gyakorlatot követnek. Az egyik, az USA neve által fémjelzett gyakorlat különféle feltételekhez köti az egyezmény alkalmazhatóságát. Az OECD más országai pedig különféle feltételek nem teljesítése esetén megtagadják az adott egyezmény alkalmazását akkor is, ha az általános szabályok szerint az adófizető jogosult lenne rá. Az egyezmények rendszerint azt vizsgálják, hogy a vállalkozás közbenső vállalkozás-e (például egy holding vállalat), lehet-e lényeges előnyökhöz jutni ennek a közbenső vállalatnak az alkalmazásával, végez-e a közbenső vállalat tényleges gazdasági tevékenységet, van-e tényleges gazdasági funkciója, a forrásországban az általa szerzett jövedelmet milyen adókötelezettség terhelte stb.

5. Eljárási szabályok

A speciális cikkelyek nem az egyes jövedelemfajták adóztatási módszereivel, hanem eljárási szabályokkal foglalkoznak. Ezek közül most az egyenlő elbánás, a kölcsönös egyeztetés, az információcsere, és az egyezmény életbe léptetéséről szóló paragrafusok kerülnek röviden tárgyalásra.

Az egyezmény egyenlő elbánásról szóló cikkelyének két alapvető célja van. Egyrészt megakadályozza a másik szerződő állam állampolgáraival (mind természetes személy, mind jogi személy „állampolgárokat” beleértve) szembeni diszkrimináció bármely formáját. Másrészt megakadályozza az adott egyezmény államokban illetőséggel nem bíró személyek (például telephelyek, bizonyos közkereseti társaságok) elleni diszkriminációt. Az egyenlő elbánás elve azt mondja ki, hogy a másik állam állampolgáraival az ott bejegyzett telephelyekkel szemben alkalmazott adózási szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint amilyen elbánásban a saját állampolgár, illetve belföldi illetőségű személy részesülne (ez az elv némileg túlhaladottnak látszik, ha összevetjük az EU ajánlásaival, amelynek tagjai mind OECD-országok, és amelyek nemcsak a kedvezőtlenebb, de a kedvezőbb elbánást is tiltják).

Az egyenlő elbánás követelménye kiterjed minden vállalkozási jövedelem adózására, beleértve a telephelyek adóztatását, a kamat, a jogdíj és egyéb költségek figyelembevételét az adóalap meghatározásánál, valamint a külföldi tulajdonban lévő

vállalatok adóztatását. Az általános szabály szerint az egyik szerződő állam állampolgárai a másik szerződő államban nem vethetők sem olyan adóztatás, sem pedig azzal összefüggő egyéb kötelezettség alá, amely más vagy terhesebb, mint az adóztatás és az azzal összefüggő egyéb kötelezettség, amelynek a másik állam állampolgárai azonos körülmények között alá vannak vetve. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az egyes társasági formákat az adott állam adóztatási szabályai szerint kell megítélni (ez érdekes lehet például a közkereseti társaságoknál, amelyek adójogi megítélése az egyes országokban gyakran eltérő). Másrészt azonban azt is jelenti, hogy ha például egy ország valamilyen speciális kedvezményt ad a non-profit szervezeteinek, akkor ezt a kedvezményt nem kell feltétlenül kiterjesztenie a másik államban bejegyzett hasonló szervezetekre, mivel az azonos körülmények nem állnak fenn.

A telephelyeket illetően a cikkely kimondja, hogy az egyik szerződő állam vállalkozásának a másik szerződő államban levő telephelyét ebben a másik államban nem lehet kedvezőtlenebbül adóztatni, mint ennek a másik államnak az azonos tevékenységet folytató vállalkozásait. Ez abban az esetben jelent védelmet, ha a telephely tulajdonosa az egyik szerződő államban belföldi illetőséggel bír, és a másik szerződő államban lévő telephelyéből jövedelmet szerez. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy alkalmazható-e egy adott egyezmény a telephely által valamely harmadik országban elért jövedelmekre, hiszen a telephelyet egyik szerződő államban sem lehet belföldi illetőségűnek tekinteni. Mivel a kettős adózás elkerülését célzó egyezmények két állam viszonyát hivatottak szabályozni, ezért gondot okozhatnak azok az ügyletek, amelyek kettőnél több államot is érintenek.

Például melyik egyezményt alkalmazzánk a forrásadó maximális mértékének meghatározására abban az esetben, hogyha egy I állambeli vállalatnak telephelye van a T államban, és ez a telephely kamatjövedelmet élvez az F forrás államból? Ebben az esetben a forrásadó meghatározására az I-F egyezmény lesz irányadó, hiszen az I államban belföldi jövedelem-tulajdonosnak az F államban szerzett jövedelméről van szó. Igen ám, de mivel I a jövedelmet a telephelyen keresztül érte el, ezért T államnak joga van ezt a jövedelmet mint telephelynek betudható jövedelmet adóztatnia. A kérdés most már az, hogy T állam milyen rendelkezést használhat az F államban kivetett forrásadó miatti kettős adózás elkerülésére. Szigorúan véve csak a belföldi szabályokat, mivel a T-F egyezmény a telephelyre nem vonatkozik. Az ilyen helyzetek elkerülésére a modell-egyezmény különféle ajánlásokat dolgozott ki, amelyeknek a bevezetését vagy be nem vezetését az egyes országok döntésére bízta. Az egyenlő elbánásnak a költségek levonhatósága területén is érvényesülnie kell. Ezért sok egyezmény előírja, hogy az egyik állam vállalkozása által a másik államban illetőséggel bíró személynek fizetett kamat, licenrdíj és más költség ugyanolyan feltételek mellett kell hogy levonható legyen a vállalkozás adóztatható nyereségének megállapításánál, mintha azokat az először említett államban illetőséggel bíró személy részére fizették volna. Ez a szabályozás nem része az eredeti modell-egyezménynek, ezért nem mindegyik adóegyezményben található meg. Hasonlóképpen, az egyenlő elbánás elve azt is megköveteli, hogy az egyik állam vállalkozása, amelynek tőkéje teljesen vagy részben, közvetlenül vagy közvetve a másik államban illetőséggel bíró személy tulajdonában vagy ellenőrzése alatt van, nem vethető sem olyan adóztatás, sem pedig azzal összefüggő olyan kötelezettség alá, amely terhesebb, mint az adóztatás és azzal összefüggő kötelezettség, amelynek az adott állam más hasonló vállalkozásai alá vannak vetve.

Olyan esetben, amikor az egyezmény-országok az egyezmény valamely paragrafusát eltérően értelmezik, vagy amikor egy bizonyos ügylet az egyezmény a céljaitól eltérően, véletlenül esik egy bizonyos paragrafus hatálya alá, akkor az adózó kölcsönös egyeztetést kérhet a két adóhatóság között. Ez az adóhatóságokat arra kötelezi, hogy egy közös megegyezésen alapuló álláspont kialakítására törekedjenek, azt azonban nem írja elő, hogy a megegyezést feltétlenül el is kell érni. Nem ír elő időbeni korlátozást sem az egyeztetési folyamatra, ezért az ilyen egyeztetések évekig is eltarthatnak, és nem biztos, hogy valaha is eredményre vezetnek. Ennek az állapotnak a feloldására dolgozta ki az EU az arbitrációs egyezményt.

Az **arbitrációs (vagy választott bírósági) egyezmény** arra szolgál, hogy esélyt adjon az adott országoknak az adott ügylettel kapcsolatos eltérő adóalap-korrekciója miatt felmerülő kettős adózás elkerülésére. Amennyiben például az egyik tagállamban működő vállalat adóalapját az adóhatóság egy kapcsolt vállalkozások közötti ügylet kapcsán megemeli, ennek nem szükségszerű velejárója, hogy a másik tagállamban a másik kapcsolt vállalat az adóalapját ugyanazzal az összeggel csökkenthesse. Amennyiben a másik állam adóhatósága nem ismeri el az adóalap csökkentésének, vagy a csökkentés mértékének a jogosságát, úgy az egyezmény egyeztetési eljárást ír elő a két adóhatóság között a megállapodás érdekében. Amennyiben az adóhatóságok az egyezményben megadott időn belül nem tudnak megegyezésre jutni, az ügy egy tanácsadó bizottsághoz kerül, amelynek a döntése a felekre nézve kötelező érvényű lesz. Az egyezményt még nem minden tagállam írta alá.

Az **információcsere** egyrészt a szerződő országok adórendszeréről szolgáló információk, másrészt adózókkal és jövedelmekkel kapcsolatos információk cseréjét jelenti. Az így kapott adatokhoz csak a megfelelő jogkörrel rendelkező hatóságok férhetnek hozzá. Az információk felhasználhatók az adó kivetésében, behajtásában és bírósági esetekben is. Nem adható információ olyan esetekben, amikor az üzleti, bank, stb. titkot sért.

Mint már említettük, az egyezményeknek először a hazai jog részévé kell válniuk ahhoz, hogy alkalmazhatóak legyenek. Ezért előfordulhat olyan köztes periódus, amikor az egyezményt az egyik ország parlamentje már elfogadta és az egyezmény abban az országban már hatályos törvény, míg a másik országban még nem. Általában az életbe lépés dátuma az egyes adótípusokra is eltérő.

III. Egyéb nemzetközi adó jellegű egyezmények

Az kettős adózás elkerüléséről rendelkező adóegyezmények a legismertebb, de nem az egyedüli, kétoldalú, az adózás területén kötött egyezmények. Mint említettük már, ezek az egyezmények csak a jövedelemadókra vonatkoznak. Magyarország számos az örökösödési adók kettős elkerülését elősegítő egyezménynek is aláírója. Lényegesek még az áfa-viszonyossági egyezmények, amelyek lehetővé teszik a magyar áfa visszaigénylését azon vállalkozások számára, amelyek a másik szerződő országban bejegyzett adófizetők. Ilyen egyezmények jelenleg a Belga és a Dán Királysággal, a Finn és a Francia Köztársasággal, a Benelux államokkal, a Lichtensteini Hercegséggel, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysággal, Németországgal, Ausztriával, Spanyolországgal, Svájcjal és Svédországgal vannak érvényben. Eddig jórészt ismeretlenek voltak, de egyre növekvő szerepet játszanak a társadalombiztosítási egyezmények, amelyek egyfelől biztosítják, hogy a magánszemély mindig biztosított legyen valamelyik országban tartós külföldi munkavégzés esetén is, másfelől megakadályozzák a hozzájárulási kötelezettség

megkerülését. A legtöbbet használt egyezményeink a német és az osztrák TB egyezmények.

Magyarország tagja számos, a vámok mérséklését célzó egyezménynek is. A leglényegesebbek között említhetjük a GATT egyezményeket, a Közép-európai Szabadkereskedelmi övezetről szóló Visegrádi egyezményt és az EK Társulási Szerződést. Mivel ezek adó jellegű fizetési kötelezettségek, de nem tartoznak az adók szorosan vett definíciójába, ezért ezekkel az egyezményekkel részletesen nem foglalkozunk.